శ్రీరస్తు.

[illegible]యకదన సమవాకారము.

ప్రథమాంకము.

నాంది

[illegible]గావనినాథుం డాపద్ధితలక్ష్మీసంశ్రయుండా ద్రితా
[illegible]దుగ్రశత్రుప్రమోది విజయోదారానుగుండర్థితా
[illegible]సార్జితుండప్రమేయుండు గుణస్ఫారుండు మీనధ్వజో
[illegible]ల్లపుడిచ్చుమీకు నిఖిలాభర్వ్యప్రభాశ్రీయముల్

(నాంద్యంతమున)

[illegible]

[illegible]ము. ఆ [illegible]! ఏమిసెలవు

[illegible] ఇప్పుడిత్యాదం[illegible]యున్న సభందిలకించితివా?

[illegible] చూచుచున్నానార్యసుతా

[illegible] నటీ! ఈసభ, సుజ్ఞత్మంబోలె విబుధమండల విరాజితంబై, కాసారంబు రీతి [illegible]కాంసాశ్రయంబై, కైలాసంబు భాతి సదారాధ్యసుమూలంబై, కరిశరంబు వడు[illegible] గౌరవయోగ్యంబై, బ్రహ్మగేహంబుకైవడి భారతీనిలయంబై, యలకాపురంబు [illegible] ధనదప్రభాసంబై, కలశార్ణవంబు కరణి సంపజ్జనకంబై యొప్పుచున్నది. [illegible]?

[illegible], [illegible]. ఇప్పుడేమని[illegible]?

[illegible] నటీ! [illegible] నేదేని యొక్క యపూర్వకథాప్రసంగంబు [illegible].

[illegible] ప్రదర్శింపబడినచో,

[illegible]

సూత్ర—నటీ! నీ వెన్నఁడైన రంగారాయకదన సమవాకారంబున

నటి—లేదు అదెట్టిది.

సూత్ర—నటీ! అది బొబ్బిలి వెలమదొరలకును, విజయ
యుద్ధకథ.

నటి—అట్లైన నదియపూర్వమైనదే దీనినెవరు రచించిరి.

సూత్ర—చెప్పెదవినుము.

సీ కార్పణ్యహార్యన్వయకలశపాథోరాశి రాకానిశీథినీ రాజవరుఁ
సప్తర్షివర్యసందీప్తభారద్వాజ సత్తపోధనగోత్ర సంభవుండ
విస్ఫుటభోగరాట్ప్రపహాంబా గర్భశుక్తిముక్తామణిస్ఫూర్త
హూణాంధ్రభాషా మహోన్నత శేముషీ వైదుషీ గ.

గీ సాంబశివరాయ కవిబుధజనవిధేయుఁ
డిదిగో రచియించె బొబ్బిలికదనచరిత
మునసమవాకారముగ రసస్ఫూర్తి యొనఁగ
సకలజనమానసాహ్లాదనరసఫణితి

నటి—నీయంతటనీవే ప్రదర్శింప నెంచితివా? లేక సభ్యు

సూత్ర—నటీ! నాయిష్టముగాదు [illegible] వారలే కోరిరి

నటి—సరే సభ్యులంతగొప్పవారని యంటివే! మెచ్చుటదీరునట్లు వారినెట్లు రంజింపఁగలుగుదుము.

సూత్ర—నటీ! ఎంతవెఱ్ఱిదానవు మూర్ఖుల రంజింపఁజేయుట కష్టముగాని ధీరులను రంజించుటెంతపని,

గీ. రాజహంసలు క్షీర నీరములువేఱు
పఱచి క్షీరంబెగ్రోని పరఁగుపగిది
సుగుణదోషములేర్పడఁజూచిగుణము
గ్రాహకంబులు వారలు గారవిబుధులు.

నటి—ఆశ్చర్యము నీకున్నతో సుద్యోగింపుము.

సూత్ర—సమున్నత దత్త్వాదకంబగు శరత్కాలవర్ణనం.

నటి—[illegible] [illegible] [illegible]! [illegible] ప్రయత్నింపుము.

ఉ. శరదులు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

శరములు పల్లవించె నలశారదలక్ష్మికి మడుంగులోయనన్
శరములుపూని శాత్రవులు జన్యములం బచరింపసాగిరీ
శరదమలాంబుదంబులు ప్రసన్నములై ప్రబలెన్నభంబునన్.

చ సురుచిరురంగరాయని యశోరుచులీసరణిన్ బ్రశస్తమై
ఖరిఁబ్రసరించె నావిశదకాంతి శరద్వరచంద్రికల్ దిగం
తరములనిండె మార్తికసుధారజతావని భృత్సురాపగా
సురభివటీరహీర శరసూనములన్ హసియించిమించుచున్.

సూత్ర—ఆహా!

గీ హాయిగానీవు గావించినట్టిశార
దాభివర్ణనము సుమనోహారిస్తై స్వ
భావసిద్ధంబునై యిట్టు ప్రబలుచునికి
నీదుచాతుర్యమే వర్ణనీయమయ్యె

నటి—నరే! నాపాట కసూయఁజేయక సంతసించితి వింతేచాలును.

సూత్ర—సుజనుల తెఱంగది గాదుగదా!

క "దిద్దవలెఁ దప్పుగలిగిన
ముద్దుగనైఘంటికంబు మూలముగనితా
రెద్దియుఁజూడక రోసెడి,
గద్దరి కుమతులను లెక్కగాంతురె సుమతుల్"

ఇంతేగాక మున్ను

క. అలబొబ్బిలిరావుకులీ
నులయున్నతిఁగాంచి యోర్వనోగిలియసూయా
కులుఁడైన పూనపాటిన్న
తిలకుండేపాటికీరితిన్ జెందెనిలన్.

నటి—త్రైలోక్య విజయుండగు విజయరామరాజు కొల్వుందు లటియయ్యె చాలుంజా
లు! మనమీపాటి పోవుదముపద.

సూత్ర—అవు నది నిజమే.

అని నిష్క్రమించుచున్నారు.

ఇది ప్రస్తావన.

రంగము :—విజయరామరాజు సభ

[విజయరామరాజు, మంత్రి జగన్నాథరాజు ప్రవేశించుచున్నారు]

రాజు—మంత్రిపుంగవా!

మంత్రి—మహాప్రసాదము రాజా

రాజు—నామనంబు చింతాకరంబయ్యెఁగదా! సౌఖ్యరాహిత్యంబగు వైభవమ్ము మరాళవర్జిత కాసారంబుగదా! అడవిగాచిన వెన్నెలకైవడిని నాజన్మంబు సాఫల్యము బొందమికి నాడెందంబు గడుఁగుందుచున్నయది

గీ॥ చింత చితియను రెంటిలోఁ జింతఘనము
మానసంబున నూహింప మాన్యచరిత
చితిముచితికాల్చు నిర్జీవులను బుడమిని
జింతఁగాల్చును బ్రాణులజీవయుతుల.

మఱియును.—

గీ॥ అంతి పురమును విజనంపుటడవిగవని
నంతి పురముగఁదోఁపింప స్వాంతమెసుమ
కారణంబగు సన్యంబుగాంచ లేదు
సచివమూర్ధన్యయదిగాదె జగతియందు.

మంత్రి—రాజేంద్రా! వైభవమ్మున నింద్రుని, ధర్మంబున బలిని, పరాక్రమంబున రంగరాయుని మించి భూపాలుర నదిమి కప్పంబులుగొంచు దనయుర్వి కామధేనువు నా విధి విధానమ్మున రాజ్యంబు సేయు మీకుఁగొఱంతగల్గునా!

గీ॥ అట్టిదుర్వ్యాకులం బేయహమునఁగాని
పొందఁగారాదు మీవంటిపురుషులకును
విభవసంస్ఫూర్తి జిద్వృష! విజయరామ
రాజ! రాజన్యలోకమార్తాండమూర్తి.

రాజు—మంత్రివరా! నీవెంతబాగడినను రంగారాయశబ్దము వినినప్పటియుండియు మనంబెరిపెడిని, ఏలనన!

శా॥ బాల్యంబాది యసంఖ్యమా యపకృతుల్ వారెన్నియో జేయసా

కల్యంబేర్పడ సాదివోద్పడమి సేఁగార్పణ్యామొప్పారిత
త్తుల్యంబుల్పచరింపఁజాలకయె మద్దోర్దర్పముంకింపకే
లౌల్యంబౌగతి నూరకుంటినిగదా లాంవెంతయున్నల్గినన్.

ఇంతేగాక

క. ఎన్నంగరాని దుష్కృత
పన్నగవిషబాధకోర్వఁజాలైతిని త
త్పన్నగవిషదంష్ట్రావళి
నెన్నిక మున్మున్న డుళ్ళనేయనయితిహా!

గీ. గోటఁజిమ్ముదాని గొడ్డండ్లఁగొట్టంగ
వలసెనన్ననూట పాటియయ్యె
నయ్యనేమి వారి నాజిని హతులుగ
జేసి సార్థకంబుజేతునభిధ.

మంత్రివరా! వైరిత్వాగ్నిజాని చక్షుఃశ్రవం భక్షిణోదగ్ర జిహ్వాగ్రంబులక్ష్వేళంబుగ్ర
క్కుచు క్షణక్షణంబును బొంచియుండ నాకెట్లు క్షేమంబుగల్గును?

మంత్రి—రాజేంద్రా! పరమంబగు యొక్క యర్థంబుగలదు దానినాకర్ణింపుము.

గీ. తుష్టికలదేని వనమునందున్నఁగాని
దోఁచుసుఖముగజనునకుఁదుష్టిలేక
యున్నఁబురినున్న వనముననున్నరీతి
సుఖముపొందకయుండును జూడనరుఁడు

రాజు—అది నిజమే, గాని పరాక్రమశూరులగు రాకుమారులకిల నరివరోర్వీవరులదురం
బులం బరాజితులంజేసి వారి యుర్వీరమల గొనుట ధర్మముకదా!

శా. రత్నస్థాపితవస్త్యపజ్త్రియుడు శక్రస్వస్థసామ్రాజ్యమున్
నూత్నావాపక యక్షకర్దమనదన్యానోత్తరానంగముల్
యత్నోపార్జిత ఘోటకద్విపసమూహ ప్రాభవశ్రీలున
త్పత్నీరత్న కదంబమొల్లఁదులయే ప్రాంచద్యశోలక్ష్మికిన్.

కనుక మంత్రివరా!

గీ. కలితతజ్జయలక్ష్మి సంగ్రామసీమ
బొబ్బిలిక్షితిరాజన్యభూరిగోత్ర

భూద్వితీయాభ్యుదయ కంఠపూజ్యసూత్ర
పటలవిచ్ఛేదిగాని నాప్రాణమేల ?

మంత్రి—రాజేంద్రా! అట్టిధర్మంబరాతివీరులయెడc దగినదేగాని వారిత్తరి మనలకప రాధంబేమియుcజేసినవారుగారు, నిర్నిమిత్తోద్యద్రుషాపాటవంబున నిరాతంకంబగు యుష్మద్వ్యాచాటనంబున శత్రురాజులc గెలువనేర్తుమే ? "యతోధర్మస్తతోజయ" మన్న శ్రుతులమనము వినియుంటిమిగదా ? ఎచ్చట నధర్మంబుండు నచ్చట నాశంబగు చింతించనేల! అయినను

పంచచామరము బలాబలంబులెంచి పొంచిబల్మినోర్వగావలెన్
హళాహళిన్ దురంబులో నరాతివీరనంతతిన్
ఝళంఝళారవంబులొప్ప శస్త్రముల్చరింపcగా
భళాభళీయటంచు మింటబల్కుపర్వులార్వగన్.

ప్రియంవదావృత్తం అరులగెల్వతఱియైనయపుడా
యరినరాధిపుని నాజిcగెలువన్
గరువమేర్పడును గాని సమయం
బరయకుండ ననర్థమగునె

జనపాలా! నీకెల్లప్పుడు హితముగోరి సమయాసమయంబులారసి యరాతివీరుల నోర్వ కాలంబు నమకూడ నేనూరకుందునే ?

రాజు—అమాత్యవరా! నీవు వాక్రుచ్చినది నిక్కువంబే, గాని, ప్రక్క నరివీర రంగ రాట్పన్నగంబు బొబ్బిలి ప్రాకారవామలూర్వంతరస్థాయియై యుండెననుచింతయంతరంగకికుబంతకుహరపుటభేదనంబు గావించుచున్నది

మంత్రి—రాజేంద్రా! వినుమరాతివీరబలోద్రేకంబు మనకనుభవైకవేద్యమే.

గీ వైరివీరులపారదుర్వారులనుచు
మక్కువాదిస్థలంబుల మనకుదేట
పడియెగా యింక నెందుకీపాటి వాడి
నమయమునువేచియుండుట చక్కనగును.

అదిగాక.

గీ. అచటcబుట్టిన ననగొమ్మయైనcజేవ

చేతరాజిలు వీరులఁజెప్ప నేల?
ప్రథితబలరాజులతుల పరాక్రమమ్ముగ
రాజులారయ బొబ్బిలి రాజులెల్ల
మఱియును
గీ వారిమాహాత్మ్యమెన్నంగవశమె మనకుఁ
జండదోర్దండకాండ ప్రకాండ కాండ
కలనఁబెద్దలువారలు ఘనచమూర్ధ
తినిమనము బెద్దలము నిజస్థితినిగనుఁడు

రాజు—నీవును వారిమహిమనే యెక్కుడుగఁదలంచుచున్నావా?

మంత్రి—లేదు రాజా! దురంబులకరుగనుత్సహించుతఱి నెదిరిబలంబును నిజబలంబును మనమాలోచించుకొనవలయును గదా! అందుకొఱకై జెప్పినాఁడనుగాని వేఱుగాదు.

(కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కంచుకి—మహాప్రభూ! మీదర్శనంబునొద్దకు బ్రాహ్మణులు వచ్చి ద్వారంబున వేచియున్నారు

రాజు—సేవకా! వారినిటుల బిలువుము

సేవకుఁడు—చిత్తము దేవరా! (అనియరుగుచున్నాఁడు)

(బ్రాహ్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు)

రాజు—లేచి చేతులుమోడ్చి (ప్రకాశముగా) నమస్కారము భూసురోత్తములారా!

బ్రాహ్మ—విజయీభవ (అని యాశీర్వదించుచున్నారు)

రాజు—మేదినీసురులారా! ఇటుల నాసీనులరగుడు

బ్రాహ్మ—ఆసీనులగుచున్నారు

రాజు—భూదేవోత్తములారా! ఎచ్చటినుండి విచ్చేయుచున్నారు?

బ్రాహ్మ—భూవరా! మీరబొబ్బిలి సంస్థానాస్థానంబు వెలువడివచ్చుచున్నాము

రాజు—అచ్చటివింతలేమి?

బ్రాహ్మ—నరేంద్రా! అచ్చటివింతల నెంతని దెల్పుదుము వత్సరంబునంగల ద్వాదశ మాసంబులు విచ్చలవిడిజరించుచు నందఁదుల రాజచంద్రుల దర్శించుచు వారిమాహాత్మ్యంబులుచూచుచుంటిమిగాని యాబొబ్బిలిరాజన్యానేకపసింహులంబోలిన శౌర్యశీవరుల నెందేని వినికనియుండలేదు.

రాజు—(తనలో) ఏమిపొగడుచున్నారు. నేనుగూడ విశేషధన మొసంగితినా నన్ను నిట్లే యొందుచోటఁ బొగడుదురు

బ్రాహ్మ—శా॥ శ్రీమాటలోపసుధీస్థిరత్వమహిమావిశ్రాణనాలిక్షమా
ప్రామాణ్యంబుల నీసడింతురు సుమా పాండుద్వితీయాత్మజా
తామర్త్యాళిగురుప్రమేరురవిపుత్రానంతవర్గంబు నిం
కేమర్త్యుల్సమహాదురిమ్మహినిదే యీరాజలోకంబునన్

మఱియును

గీ॥ అంటిపాడిచి వేగగంటు వెంబడిదూరు
నదురుగుండె పిక్క చెదురులేక
దురమునందు రిపుల దుర్వారశక్తి దే
రాజవరుఁడు రంగరాయఘనుఁడు.

రాజా! ఆగోపాలకృష్ణరంగరాయ క్షమావల్లభప్రాభవంబు వర్ణింప వేనోళ్ళ చిలువకైనను దరంబుగాదు

గీ॥ పుడమి నెంపటినో రాజపుంగవులను
గంటిమేగాని లేరిటువంటివారు
ధనమొసంగఁగు చేలుండు ధనదుఁడగును
శిక్షజేయఁదలంచిన శివుఁడడంగు

గీ॥ పుణ్యజనులను గారింపఁబూనెరంగ
రాయుఁడనువాఁడు మాపె నీరంగరాయఁ
డాత్మలోనఁదలంచినిరంతరంబు
పుణ్యజనులనురక్షించుపూనిక్కబూని.

రాజు—ఆహా! నిజమేనా! ఏమిపొగడుచున్నారు! బాపలకు పొగడుట నైజము. మీకువిశేషమొసఁగినవారే దానకర్ణులు తక్కినగుణంబులెట్లున్నను.

మంత్రివరా! ఈబాపలను బంపివేయుము

మంత్రి—మంచిది రాజేంద్రా. (అనివారిని బంపివేయుచున్నాఁడు)

బ్రాహ్మ—ఇదేమి. వానిని బొగడితిమనిగాఁబోలు మనలనువచ్చినదారిని బొమ్మనె ఎంత వెఱ్ఱివనిచేసితిమి? (అనుకొనుచుఁబోవుచున్నారు)

రాజు—మంత్రిపుంగవా! ఈబ్రాహ్మణుల వర్ణన నిజమైనదియే?

మంత్రి—కొంత నిజమే. దానినతిశయముగఁ జెప్పియున్నారు. లోకమందిట్టిది యాచకులకు సహజమేగదా?

రాజు—సచివాగ్రణీ!

గీ దానరాధేయులఁట సుప్రతాపశౌండు
లఁట యుపాయవిదులఁట సప్తాంగధుర్యు
లఁట తగన్వారు నేను గానఁట కను మిదె
తెలియు నాక్షాత్రమున్ వారి వెలమతనము

(వారొనర్చిన యపకృతి నెదఁదలంచి) తలపంకించుచు (ప్రకాశముగా) ఈపట్ల వారిని వదలివేయఁజనదు

మంత్రి—(స్వాగతము) ఆహా! ఈరాజు రావువంశపయోధి సుధాంశుండైన గోపాలకృష్ణరంగరావు సరళియరసి చూపోపక నిర్హేతుక జాయమాన కృధాకలితుఁడగుచు దుర్వ్యథచే బాధితుఁడగుచున్నాఁడు జలాబలంబులం దెలుప నేనన్నమాటలచేతనే కుందుచుండఁగా గోరుచుట్టుమీఁద రోకంటిపోటన్నట్లు బ్రాహ్మణులుకూడ సమకూడిరి కూడిరిబో శత్రురాజవర్ణనగూడఁ గావించిరి దండతాడిత భుజంగంబుభాతి నుగ్రుఁడైయున్నాఁడు (ప్రకాశముగా)

రాజాగ్రణీ! శాంతివహింపుఁడు ఆరఁగరావిత్తఱిఁదమకెట్టియపకారంబుఁజేసినవాఁడు? నిర్హేతుకంబుగ నిట్టికోపమేల? ఇత్తఱి నారాజుపై దండెత్తినచో నన్యాయయుద్ధంబని జనులు మనలను నిందింతురు గాన

క కారణములేక కార్యము
గా రా దనిపెద్దలండ్రు గావునరంధ్రిం
బారసి రాజోత్తమ! ప్రతి
కారం బేమైనఁగాని కావింప నగున్

రాజు—కారణములేదా? నీకుఁ దెలియలేదుగాఁబోలును.

ఉ ఇప్పుడువాఁడు సేయుపని యేమియెఱుంగవె? యింకనేమి వా
తప్పులు సేయఁగావలెనొ? తద్దయుఁబాటెదు కొండకాల్వలం
జప్పున నడ్డుగట్టి పలుసస్యము పండఁగనాత్మరాజ్యమున్
జొప్పడఁజేసెఁ దానెదురఁజూడవె? న్యాయముఁదప్పె నీసునన్.

నీవిట్టివెడఁగుమాటలాడకుము. ఉత్తమమైన క్షత్రియ వంశంబునఁ బుట్టి శాత్ర

మింగానెనవు లేక యిట్టిపిఱికిమాటలాడ నేమిమగతనంబు? ఎట్లైన నారాజుం జయించి వీరలక్ష్మిం జేకొందుంగాక

మత్తకోకిల వీరవంశమునందుఁ బుట్టియు వీరులన్ రిపులన్ సుగం
భీరులం బొలియింప లేనిది విశ్రుతంబగు క్షాత్రమే?
శూరుని స్సరమందు నేర్చి విశుద్ధకీర్తిని బొందెదన్
గారుబీరము లాడుచుండుట గాదుసుమ్ము యథార్థముల్.

మంత్రి—(స్వగతము) అంతకంతకుఁ గ్రోధంబు హెచ్చి యెదిరిబలంబెఱుఁగనివాఁడై యిట్లనుచున్నాఁడు నేనిప్పుడేమన్నను వినువాఁడుగా లేఁడు పోనిమ్ము నాకేల? ఎవఁడెంతచేసికొను నంత ననుభవించునుగదా? (ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా! మీరట్టి పౌరుషవంతులే

రాజు—పౌరుషముకంటె జీవనము పెద్దయే? పౌరుషహీనుఁడై బ్రతుకుకంటె సమరంబున నరాతివీరులచే మడియుట మేలు ఈజన్మం బనపాయంబు గాదు గదా? నవలక్షకళింగాధిపతినై యుండియును వేయిమడుంగులు తక్కువగు బొబ్బిలిరాజుల పాటి యశంబును బొందలేక కీర్తికాంతను జేసేత వారిపాలెట్లు సేతును?

మహాస్రగ్ధర ఘోరంబౌ మత్ప్రకాండాగ్నుల వెలమకులాంకూరముల్ గాల్చివైతున్
వీరాటోపం బెలర్ప న్విమతుల నమరోర్వీస్థలి న్నైండివైతున్
బ్రారంభానీకథాటిం బ్రకటిత విజయం బంది బొబ్బిల్లిడీనిన్
ధీరాగ్రత్వంబుపేర్మిన్ స్థిరముగ నిజదోర్దీప్తశక్తిన్ భరింతున్

అట్లుగాదేని

గీ. రంగరాయఁడొండె రంగద్విజయరామ
రాయఁడొండెనుభయరాజ్యములకు
రిపులనోర్చిరేలు విపులభీమాహవ
కేళియందు నిజజనాళి మెచ్చ

అట్లుగాన మంత్రివరా! నాయుద్యమంబునకుఁ దగిన ప్రయత్నంబొనఁ గూర్పుము అరాతివీరులబల మెనెఱుంగనిదిగాదు వారును శౌర్యాన్వితులే, అట్టివారిని దురంబున జయించినదే జయము. పిచ్చుకమీఁదఁ జంద్రాయుధ మన్నట్లు గంభీరులకుఁ దాగి భీరులైనవారిపై దాడివిడియు జేటినడువడి?

మంత్రి—అది నిజమేగాని

గీ జన్యములకేగుకాలంబు చక్క నెఱిఁగి
పగఱబల మెంచి సప్తాంగపటిమ నెఱసి
పగను సాధింప నుంకింప వలెను గాని
తలఁచినప్పుడ నమకట్టఁ దగిపుగాదు

రాజు—పోనిమ్ము మనకపకారమొనరించిరా లేదా ?

మంత్రి—దానివలన గోపాలకృష్ణరంగారావు మనకు నికారమెంచెనో లేదో ?

రాజు—నీవింక నట్లనియెదవేల ?

గీ నిర్ఝరము లడ్డి ఘనచేల నీరుబాఱ
నీక మన్నైతు లంతట నాఁకపెట్ట
మన్నెవా రంత వారల మట్టిరి యఁట
దిగునె వారికి ? నింతయుఁ దలఁప వైలి

ఇందు కేమనియెదు ?

మంత్రి—రాజా ! అదియథార్యమే మొదట సామదానభేదంబుల వారితో ముచ్చటించుటమంచిది

రాజు—మొదటినుండియు నాయం దసూయాభావమునే మదిఁ బొందుపఱచియున్న రంగరావు నాతో రాచకార్యనరళి పొత్తొనరించునా ? నీవుచెప్పినది యొప్పుగనున్నది. ఏమినీతిచెప్పితివి ? ఆరాజాధముండు నన్నంత నీచపఱచెనుగా ! వానితో నాసామదానభేదోపాయంబులు ?

మంత్రి—గీ ఎట్టికార్యములందైన నేలిక ! మును
మున్న ప్రతికార్యమునకును బూనుపట్ల
సామదానభేదంబులఁ జక్కఁజేయఁ
గాకయుడిన దండంబె కడఁక దగును

రాజు—కం ఆలోచనలెన్నియునిం
కేలా యీయెడల మనకు ? నింతేనియులోఁ
జాలిఁదలఁపఁదగదు తగవు
మాలినయావెలమదురభి మానులయెడలన్

గనుక మంత్రివరా ! పరిపరివిధంబులఁ దద్విధానంబుమనంబున నాలోచించుచుంటిని నీవునాప్రియత్నంబునకే కడఁగుము

(నేపథ్యంబున) కళింగాధిపుఁడెచ్చటనున్నవాఁడు ?

(అందఱు నాలకించుచున్నారు,)

సేవకు—మహాప్రభూ ! ఎవ్వరోయిద్దఱు తురకబంట్రోతులువచ్చి రాజుంజూపుమనిఖీ మాట్టహాసముచేయుచున్నారు సెలవైనఁదోడ్కొనివత్తును

రాజు—మంత్రివర్యా ! వారి నిటు బిల్వ నంపుము

మంత్రి—చిత్తము రాజేంద్రా ! సేవకా !

సేవకు—మహాప్రసాదము మంత్రిపుంగవా !

మంత్రి—వారినిటుదోడ్కొనిరమ్ము

సేవకు—చిత్తమట్లే తోకొనివత్తును

(అనిపోయివారిని వెంటఁగొనివచ్చుచున్నాఁడు)

బంట్రో—సలాంమ్ దేఖో మహారాజ్ మాప్రభువైన హైదరుజంగు తమకిమ్మని తాఖీదొసంగియున్నాఁడు ఇదిగోగైకొనుఁడు.

(అని మంత్రికాతాఖీదునిచ్చుచున్నారు)

మంత్రి—(చదివిచూచుకొని) రాజేంద్రా ! హైదర్జంగుసాహెబుగారు మనలను దస్తు వసూలుచేసికొని జమాబందీ నిమిత్తము రాజమహేంద్రవరముమకామునకు రమ్మని కమ్మవ్రాసిరి ఇదెవర్తమానము

రాజు—అట్లయినసరే (ముఖవిలాసముతో) మంత్రివరా ! ఇట్టియధికారమును వీరికెవ్వరొసంగియున్నారు మఱచిపోతిని జెప్పుము ?

మంత్రి—రాజా ! ఉత్తరసర్కార్లను 1752 వ వత్సరంబున డక్కనునవాబగు సాలబజ్జంగుగారు పరాసుసైన్యరక్షణకొఱకు బుస్సీదొరవారికొసంగియున్నారు వెనుక ముజఫర్జంగుగారు డూప్లేదొరవారికిచ్చిన దేశముతో నుత్తరమున గుండ్లకామాలగాయతు జగన్నాథమువఱకు నుండుదేశమంతయుఁ బరాసువారిస్వాధీనమైనది గనుక బుస్సీదొరవారుమనకు సర్వాధికారులు హైదర్ జంగుసాహెబుగారు వారిమంత్రులు.

రాజు—అవును జ్ఞాపకమువచ్చినది (వికాసము ముఖమునందోఁపఁగా).

(స్వాగతము) మంచిసమయము సమకూడినది కానిమ్ము వారింగలిసి యభిమతసిద్ధిం బడసెదనుగాక (ప్రకాశముగా) మంత్రివరా ! వారెప్పుడువచ్చిరి ?

మంత్రి—క్రీస్తుశకమునందు 1756 వదియగు నీవత్సరము డిశంబరునెల 19 వ తేదీని వా

రు రాజమహేంద్రవరముం బ్రవేశించియున్నారు

రాజు—బంట్రోతులారా! ఎవ్వరెవ్వరువచ్చిరి?

బంట్రో—మహారాజా! సర్వసర్వంసహాధీశ్వరుండగు బుస్సీదొరవారు వారి మంత్రియగు హైదర్జంగు సాహేబుగారు మహమ్మదుహుస్సేన్ లాడఖాన్ సిద్దీబిలాల్ జానూఖాన్ హసనల్లీఖాన్ మొదలగు మేటిజోదులును వచ్చియున్నారు ఇంక నాగోజీరాయాది మునసబ్దీలు చాలామందిసిద్దీలును వచ్చియున్నారు.

రాజు—వీరికందఱకు బసదిగుటకుఁదగిన స్థలంబెచ్చటననుపడినదో?

బంట్రో—గోదావరీ తటంబునఁ గోటిలింగపుణ్యక్షేత్ర సామీప్యంబున గుడారంబుల నిర్మించుకొని విడిసియున్నారు మహాప్రభూ!

రాజు—వారు సేనాసహితంబుగవచ్చినారా?

బంట్రో—మహారాజా! వారుచతురంగ బలసమేతంబుగవచ్చియున్నారు?

రాజు—ఏయే రాజులకుఁ దాఖీదులంపియున్నారు

బంట్రో—శ్రీకాకుళపుసర్కారులోఁగల జమీదారులకందఱికిని దాఖీదులంజేసియున్నారు మేముసత్వరంబుగఁబోయి వారికితాఖీదులంజూపి బూసీసందర్శనంబునకుంబోవలసియున్నది మాకు సెలవొసంగుఁడు

రాజు—మంత్రివరా! ఈసాహేబులకుందగిన సత్కారంబులఁజేసిపంపుము మనమును బుస్సీదర్శనమునకు వేగమ పోవుదము

మంత్రి—మంచిది రాజేంద్రా! అట్లేయొనర్తును.

(అనివారికిఁదగిన బహుమతులనొసఁగి పంపివేయుచున్నాఁడు)

రాజు—సచివాగ్రణీ! మత్ప్రయాణంబునకుఁదగిన రథగజపదాతి తురంగవ్రజంబు నాయత్తపఱుపుము సేనలకుఁ బ్రయాణంబులుసెప్పి తగినయుద్యమంబున నుండుము. మఱియును దగిన దినంబారసిచెప్పుము.

మంత్రి—నరేంద్రా! వార్షికవాసరంబులరిగె శరత్కాలంబు జరుగుచుండె విజయనిమిత్తోత్సవంబులనలరుచు రాజన్యులకు జన్యముల కరుగు కాలముఁకూడ సమకూడినది

గీ కొలఁకులెల్లను సంపూర్ణ జలముచేత
నొప్పుచున్నవి తృణవృద్ధినుర్వియొసఁగు
చున్న దిప్పుడు రాజేంద్ర! యొయ్య సేన
లకు గజాళికి నసుఖముల్లుగ వధిప!

కావున నేలిక శుభప్రయాణంబున కెల్లియ భవ్యదినము.

రాజు—మంచిది మంత్రివరా! దుర్గరక్షణంబునకు నెవ్వనైన నియమించితివా?

మంత్రి—నియమించితిని రాజేంద్రా! సమస్తంబు నాయత్తపఱచితిని

రాజు—అట్లైన నరే, రేప పయనమైపోవుదము

(అని అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—రాజమహేంద్రవరములో హైదర్జంగు కచ్చేరీ

(బంటో్రతులు ప్రవేశించుచున్నారు)

బంటో్రతులు—సలామ్, హైదర్ జంగు మంత్రివరా! తాఖీదలను దమసెలవు ప్రకారము శ్రీకాకుళము సర్కారులోఁగల జమీదార్లకిచ్చివచ్చినాము

హైదర్—మంచిది పొండు

సభ్యులారా! పారావారంబు ఘూర్ణిల్లెడు తెఱంగుననుకరించుచు ధ్వని వినవచ్చెడిని నాగోజీరాయప్రముఖులారా! మనపై సంగ్రామం బొనర్చుట కేరైన వచ్చుచున్నారేమో? (భటులతో)

క కాండంబునిండి భేరీ

డాంభధ్వానంబు దిక్తటంబు లవియ ను

ద్దండత విన వచ్చెడి నరి

దండెత్తుటయేమొ? తెలియఁ దగు భటులారా!

నాగోజీరావుగారూ! అదేమొ మీరేగి చూచిరండు

నాగోజీ—చిత్తము. మంత్రివర్యా ఇదే పోవుచున్నాను

(నాగోజీరావు పోవుచున్నాఁడు)

హైదర్—సిద్దిబిలాల్?

సిద్దిబిలా—జీ! సాహెబ్, మెహర్బాన్, సలామ్.

హైదర్—మీరందఱు మీమీ సేనలతో సిద్ధముగానున్నారా?

సిద్దిబిలా—తయార్ మహరాజ్.

హైదర్—మంచిది. (నాగోజీ ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

నాగోజీ—గీ. చూచి వచ్చితి నరిసేనచూడరాదు

మిమ్ముదర్శించునుత్కంఠ మీఱినృపులు

పటురయంబున వారిటువచ్చుచున్న

వారలేగాని మఱి యొండ్లుగారుసుమ్మ.

శా సాహేబాగ్రణి ! యూసిదర్శన సముత్సాహాగతక్షోణిభృ
ద్వ్యూహాదగ్రపటుప్రతాప విశద వ్యూధాయమాన స్ఫుట
వ్యూహావిర్భవగర్జితారవలసద్వ్యత్యస్తమ్యహాణాంక్యథ
క్కాహ్వానక భీమవాద్య ఘననిహ్రాదం బదే మ్రోగెడిన్

హైదర్—మంచిది చమూపతులారా ! మీస్థానంబుల కరుగుఁడు

సిద్ది—చిత్తము సలామ్ (అని పోవుచున్నారు)

హైదర్—రాజులన్న జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది మనము తాఖీదులం బంపి నేటికి వారము రోజులైనదే నేటిదినము 28 వ తారీఖు కూడఁ బ్రవేశించె ఇంకను రాజులు రాలేదా ?

నాగోజీ—క వచ్చిరికొందఱు రాజులు
వచ్చుచునున్నారు మిగిలువారలు దూరం
బిచ్చటికి వారినెలవులు
క్రచ్చర రాఁజాలమి కిదె కారణమేమో ?

హైదర్—వారిని నీవు చూచినావా ?

నాగోజీ—చూచితిని మంత్రివరా !

హైదర్—వారందఱుఁ గచ్చేరీకి వచ్చిరా ?

నాగోజీ—రాలేదు.

హైదర్—వారి నింకెట్లు తెలిసికొంటివి ?

నాగోజీ—క రాజులనందఱఁజూచితిఁ
దేజోవైభవములెంతొ దీపింపఁబురీ
రాజపథంబున రా · నే
రాజద్గతిమీఱి వారిఁ బ్రజలు నుతింపన్.

క చతురంగబలసమన్వితు
లతులితవైభవ తిరస్కృతాఖండలు ల
ప్రతిహతబలబలభద్రులు
క్షితిపతు లాకొట్టకరె వచ్చిచేరిరి నగరిన్

హైదర్—అలాగా ?

క. నీవట్లు చెప్ప నాకున్
భావంబున వేడుకయ్యెఁ బల్కుము వినఁగా
నావిభుల విశేషమ్ముల
నీ వెఱిఁగినకొలఁది వారి నెల్లెఱిఁగితివో!

నాగోజీ—అట్లైన వినుము. మొదటఁ గళింగాధిపుఁడగు విజయరామరాజు నిజబాహుశుండాదండవిరాజిత విజయగాండీవ సన్నిభ కోదండుండై యిరువంకల శంఖారావములు దేవదత్తారవ సన్నిభంబులుగాఁగ, నైరావత తిరస్కృత గజంబులు, నుచ్చైశ్శ్రవసన్నిభంబులగు వాజిరాజులును, నిరుపమానసంగ్రామ కళాధౌరేయులంబోని సైనిక నికాయంబులును, బలిసి రాఁ దద్ధ్వని మిన్నుముట్టి మాఱుమ్రోయ నొక్కపెల్లున నీ రాజమహేంద్రవరపురంబుఁ బ్రవేశించె అదే కదా యాధ్వని మీరు మమ్ముఁ దెలిసికొనిరమ్మంటిరి?

హైదర్—మఱి అదేనా యాధ్వని అట్టివారేమి వారు?

నాగోజీ—సుగంధివృత్తము ఆకళింగభూమిజాని యద్భుతంపువైభవం
బేకడిందిఁ జెప్ప నేర్తు నేను మీకు ధీనిధీ!
యాకుభృద్భిడౌజమూర్తి యాత్మవర్గయుక్తుఁడై
వీఁకమీఱ దర్శనంబు వేడ్కమీఱ వచ్చెడిన్

హైదరు—ఇంక నెవ్వరు వచ్చిరి?

నాగో—మహాప్రభూ! కాకర్లపూడివంశాంబుధి సోముఁడగు జగన్నాథరాయవరుండును సత్యవరపుర స్వామియగు రామభద్రరాజాగ్రణియును గాశీపతి శ్రీమాధవుండును జింతలపాటి నీలాద్రిరాయండును మఱికొందఱు నా విజయరామరాజుప్రోలనే వచ్చిరి

కం. ఆ రాజమహేంద్రిఁ జూడఁగ
గౌరవమున మందపాటికలితకులజులౌ
శ్రీరఘునాథాగ్రణియును
వీరుఁడు బలభద్రరాజు విచ్చేసి రొగిన్.

హైదరు—కళింగదేశాధీశ్వరుండబ్బా యింతటివాఁడేమి? ఎందఱినో తురుష్కావనీపతుల నతులగతి న్నిలకించుచుంటిని గాని వీరిం బోలినవారి నెందేనిఁ జూచి యుండలేదు అందుచేత నేఁగదా శ్రీకాకుళపు నాయబగు జాఫరల్లీఖాను పరాసుల నెదిరింపఁ

కోరి యీరాజును సహాయము చేసికొనె ?

(బుస్సీ ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

(అందఱు లేచి సలాములఁ జేయుచున్నారు వారియాజ్ఞ నొంది యందఱు నాసీనుల గుచున్నారు)

బుస్సీ—(శ్రవణమభినయించి) హైదరుజంగుగారూ! ఆధ్వనియేమి?

హైదరు—నాగోజీరావుగారూ! ఆధ్వని కేమికారణము? చూచిరమ్ము

నాగోజీ—(తొంగిచూచి) మహాప్రభూ! బుస్సీవర్యా!

చం. నలువదివేలకాల్బలము నాలుగువేలహయంబులెన్నొయే
న్గలుగు శతఘ్నికాచయముఁ గూడి ప్రభుత్వమహత్తుఁదెల్పఁగా
నలరుచు రాణ్మహేంద్రవరుఁ డాదట మాగధవాద మెంతయుం
గొలుచుచుఁ గూడ రాఁగ నిదిగో చనుదెంచెడి మిమ్ముఁ జూడఁగన్

(విజయరామరాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

విజయ—బుస్సీగారు! సలామ్ హైదర్‌గారూ! సలామ్

హైదరు—(లేచి) సలామ్ రాజా! దయసేయుము

(అని కుర్చీని జూపుచున్నాఁడు)

రాజు—ఆసీనుఁడగుచున్నాఁడు

హైదరు—రాజేంద్రా! సేమంబె?

విజయ—మీయనుగ్రహమువలన క్షేమము మంత్రివర్యా!

గీ. మీదు తాఖీదుఁ జూడఁగ నాదు డెంద
మధిక మానందమును బొంది యలఘుగతిని
మిమ్ము దర్శించు వేడుక మించఁగా ని
చటికి వచ్చితి మయ్య యోసాహెబేంద్ర

హైదరు—మంచిది రాజాగ్రణి! మీదర్శనంబుచే మాకును సంతసమయ్యె. మీపరిపాలనావిశేషమ్మున జనుల కధికసుఖం బగుచున్నదిగదా! అమాత్యభృత్యవర్గంబు మీయిష్టానుసారంబు ప్రవర్తిల్లునే?

విజయ—మ. అరిదిం జూపరులు న్గనంగఁ బ్రజ లత్యంతంబు నాయాజ్ఞ ని
న్నొరది స్వే శిరసావహింతురు సచివుల్ చోద్యంబుగా మద్వచ
స్ఫురణి న్జేయుచు రెల్ల కార్యముల నశ్రాంతంబు భద్రంబు మీ

యరుకారుణ్యముగల్గుట న్మనలిమానుర్వీపతి గ్రామణీ

హైదరు—రాజేంద్రా! మిగుల సంతసంబయ్యె (లెఖలో¹గలకలము)

నాగోజీరావుగారూ! ఆకలకలంబేమి ?

నాగోజీ—(తొంగిచూచి) మహాప్రభూ! మీసందర్శనంబునకుఁ దక్షిణ శ్రీకాకుళ మహీపతులరుఁగుదెంచుచున్నారు

హైదరు—సేవకా! కుర్చీలు వేయుము

సేవకు—చిత్తముస్వామీ! (అని యట్లొనర్చుచున్నాఁడు)

హయి—సేవకా! హుక్కాయి నిటుతెమ్ము

సేవకు—తెచ్చి యిచ్చుచున్నాఁడు

హయి—పీల్చుచు వింతహాయి ననుభవించుచున్నాఁడు.

రాజులు ప్రవేశించుచున్నారు

రాజులు—సలామ్ బుస్సీవర్యా! హయిదరుజంగుగారూ! సలామ్

విజయరామరాజుగారు తాజీమిచ్చుచున్నారు

నాగోజీ—ఇటుకూర్చుండుఁడు రాజవర్యులారా!

(అని వారల నాసీనులం జేయుచున్నాఁడు)

హయి—అబ్బా ఖైనాగోజీ! వచ్చినవారెవరు ? (అని కనుసైఁగ చేయుచున్నాఁడు)

నాగోజీ—గీ. సాహెబాగ్రణివిను మీ రసావరుండు
వత్సవాయాన్వవాయుండు ఝాయకేశ్వ
రానుజుల్వీరు వీరునారాయణేశ
కిమిడిరాజన్య పుంగవు లమితయశులు

గీ, వీరుగొలుగొండ భూజాను లారయంగ
సత్యవరరాజచంద్రుఁడీ సత్వఘనుఁడు
నీలభూధరరాయఁడీ నిర్మలుండు
కాశిపత్యధిపేయుఁడీఘనయశుండు.

వీరు కాకర్లపూడి జగన్నాథరాయవరులు వీరు మందపాటివంశాంబుధి సోములగు రఘునాథ బలభద్రరాజ పుంగవులు.

బుస్సీ—క్షమావీరులారా!

క. మాయానఁ బూనిమీరిట

కైయేతెంచుటకు మోదమందితి మింకన్
జేయుఁడు విహితోద్యమముల
నాయతభుజులార! మీరలాయత్తపడన్

విజయ—చిత్తము ఫరాసువంశాగ్రణీ!

బుస్సీ—హైదరుజంగుగారూ! వీరితోఁ మనకుగల పనినంతయు జూటపఱచి వీరికి సెలవులనొసంగుఁడు

హైదర్—మహాప్రసాదము స్వామీ!

బుస్సీ—భోజన సమయమైనది పోవుదము

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రంగము—విజయరామరాజుబస

రాజు మంత్రి నౌకరు మొదలగువారు ప్రవేశించుచున్నారు

రాజు—మంత్రివరా! మనగ్రామముల విషయమైన సముజాయిషీ దివాణమువారికిఁ దెల్పుటకు మనకు వకీలు ముఖ్యంబుగదా!

మంత్రి—అవును రాజేంద్రా పిలిపించెదను సేవకా! యిటురమ్ము

సేవకు—చిత్తము స్వామీ! ఏమి సెలవు?

మంత్రి—నీవుపోయి యొకవకీలును బిలుచుకొనిరమ్ము

సేవకు—మహాప్రసాదము స్వామీ.

(అనిపోయి వెంటఁగొని వచ్చుచున్నాఁడు)

(వకీలు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వకీలు—నమస్కారము రాజేంద్రా! నమస్కారము మంత్రివర్యా!

మంత్రి—వకీలుగారూ! ఇటఁ గూర్చుండుఁడు (కుర్చీని జూపుచున్నాఁడు)

వకీలు—ఆసీనుఁడగుచున్నాఁడు

మంత్రి—మీరు మాకొక రాచకార్యము చేసిపెట్టవలె.

వకీలు—అట్లనే మంత్రిగారూ దానికేమి? సెలవిండు

మంత్రి—క మీరాతురుష్కవర్యు హ
జారమునంజేరి వచన చాతురిమెఱయన్
మారాచ కార్యము సవి
సారంబునదెల్పి సెలవు దగఁగొనిరండీ.

వకీలు—చిత్తము స్వామీ! అట్లే చేసెదను.

మంత్రి—“ఎప్పటికిని మాకళింగకు మోతాదుగ జమాబందీ ద్వాదశలక్షల కేర్పాటున్నది అసామ్ములో నగమిపుడును దక్కినసగము మీరు గోదావరిం దిరిగి హాటులోగ నియ్యఁగలవార” మని చెప్పుము.

వకీలు—అట్లే మనవిచేసెదను పోయివచ్చెదను.

రాజు—వకీలుగారూ! ఒకమాట హైదరుజంగు సాహేబుగారితో నామాటగా నిట్లు మనవిఁజేయుఁడు.

క మీతోఁగొంతఁ బ్రసంగముఁ

ప్రీతిన్సలుపంగ నాకు వేడ్కయ్యెడినేఁ

బ్రాతఃకాలము వచ్చెదఁ

జేతున్మీయిష్టమట్లు చెన్నలరారన్

వేగఁ దిరుగ జవాబులఁ గొనిరమ్ము

వకీలు—చిత్తము పోయివచ్చెదను రాజేంద్రా!

రాజు—(స్వాగతము) నామనోగతంబగు నాలోచన నీమంత్రితోఁ జెప్పితినా వల దనుగుమనునేమో? హైదరుజంగు తనతో రహస్యమున ముచ్చటించుటకు సమయ మొసంగకపోవునా? ఏలాగునసైన నీహైదరుజంగుం దోడ్కొనిపోయి యాబొబ్బిలి గడీపైదింపవలె (ప్రకాశముగా) మంత్రివరా! హైదరుజంగు మిగుల మంచివాఁడుగాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు అన్నిసంగతులు మన యిష్టమట్లే యొనర్చునుగా!

మంత్రి—మంచివాఁడుగనే చూపట్టెడిని రాజా!

రాజు—మనకిచ్చట నింకనెన్నిరోజులు పనియున్నది

మంత్రి—మనవకీలు పనినంతయును సానుకూలపఱచుకొని వచ్చిన మనకింక నేమిపని యున్నది

రాజు—మనముచెప్పినట్లు వాఁడీకొనునో లేదో?

మంత్రి—ఇయ్యకొనవచ్చును

రాజు—క. జాగయ్యె మనవకీలట

కేగి మరలిరాఁడు మంత్రి! యేమిది? కార్యం

బేగతి సభలో నెఱపెడి

నోగద! దప్చింత గలుగకుండ మనయెడన్.

మంత్రి—అటుచూచి మహాప్రభూ! వచ్చుచున్నాఁడు

రాజు—ముఖము తేటగనేయున్నది కార్యము సానుకూలపఱచుకొనియే వచ్చుచున్నట్లు గన్పట్టెడు (వకీలు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వకీలుగారూ! ఇట్లు దయసేయుఁడు (కుర్చీనిచ్చుచున్నాఁడు)

వకీలు—కూర్చుండి సేదదీర్చుకొనుచున్నాఁడు

మంత్రి—మేఖవిలసితవృత్తము రాజేంద్రా! చతురతమెయి యవనో

ర్వీజానిన్గని విశదపఱచి స

త్తేజస్స్ఫూర్తిని దెగువమనవకీ

ల్రాజద్రూఢిని రయముగవచ్చెన్

రాజు—అవును నీవుచెప్పినది నిజము వకీలుగారూ! ఏమినమాచారము?

వకీలు— రాజాగ్రణీ! దేవగణ పరివేష్టితుండగు దేవేంద్రునిపగిది నిఖిలరాజన్య పండిత లేఖక భృత్యనివహంబులో నక్షత్రమధ్యంబుననున్న నిశాకరుండువోలెఁ గూర్చుండి యున్న హైదరుజంగుంగాంచితిని

రాజు—తరువాత.

వకీలు—క సేవేగఁజని కళింగ

క్ష్మాగ్రవిభుని వకీలుననఁగ సన్మానంబు

న్గావించి సేమమారసి

మీవచ్చిన కతముఁదెల్పుమీ మాకనియెన్

రాజు—తగినమర్యాద సల్పినాఁడుగా! తరువాత

వకీలు—ముందుగఁ గళింగనర్కారులతోఁగల జమాబందీ విషయమైన సంగతులు తర్వాతఁ దక్షిణ రాజకీయపద్ధతుల గుఱించియు వారడిగినవానికిఁ దగునుత్తరంబుల ను చ్చటించితిని

రాజు—తరువాత.

వకీలు—క. ద్వాదశలక్షల రూప్యము

లేదగ నెపుడిచ్చువన్ను ఇందునగంబి

ష్టీఁదలఁచితిమిఁకఁ గొదువను

గోదావరి మరలదాటకుండఁగమీకున్

ఇట్లంటిని

రాజు—హాయిదరేమనె

వకీలు—వల్లెయనె తారునుశ్రీకాకుళము వచ్చుచున్నారుగాన నచ్చట నియ్యవచ్చునని

రాజు—సరే! ఇంతమట్టుకు బాగుగనేయున్నది మంత్రివర్యా! వారచ్చటికివచ్చి వ

లి పోవునంతలో మనము సొమ్ము నియ్యలేమా?

మంత్రి—ఇవ్వవచ్చును స్వామీ!

రాజు—తరువాత నాసంగతి యేమైనది.

వకీలు—తోదకవృత్తం సలలితమాగతి సాహెబుతోడ
నలికితినే మృదుభాషల నాతోఁ
దెలిపినవార్తలఁ దెల్లముగావాఁ
డలరిసరేయని యానతినిచ్చెన్.

రాజు—గీ నీవెబో వకీలన్నను నిముషయుక్తి
మందుఁగార్యంబువారితోఁ బొందపఱచి
వచ్చితివి నీదుచతురత మెచ్చువచ్చె
డిని నిశాంతంబునందెల్లి పనివినియెదె?

నీవలనఁ గావలసిన కార్యమున్నది హాయిదరుజంగుతో నేను మాట్లాడునప్పుడు నీ
హాయము నాకుఁ గావలె నొక్కటూరి తప్పకరమ్ము

వకీలు—అట్లే వచ్చెదను స్వామీ! ప్రస్తుతము సెలవుఁగైకొనియెదను.

రాజు—పోయిరమ్ము (వకీలరుగుచున్నాఁడు)

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము:—హాయిదరుజంగు కచ్చేరీ,

విజయరామరాజు వకీలు మొదలగువారు ప్రవేశించుచున్నారు

విజయ—సలామ్ సాహెబుగారూ!

హాయి—సలామ్ రండు కూర్చుండుఁడు (కుర్చీలఁజూపుచున్నాఁడు)

విజయ—ఆసీనుఁడగుచున్నాఁడు (వకీలునుఁ గూర్చుండుచున్నాఁడు)

హాయి—రాజేంద్రా! ఏమివిశేషములు?

రాజు—మీదర్శనముకంటె విశేషతరమైనవెవ్వి?

హాయి—గీ. మీవిషయ పరిపాలనా కోవిదత్వ
మంత నిర్విశేషంబుగా నాలకించి

మీవిషయమై నుడివె బుస్సి మెచ్చుకొనుచు
మీ వకీలంతయుంజెప్ప భూవరేణ్య
రాజు—నాయందుc బరిపూర్ణానుగ్రహ ముంచుటcబట్టి మాక్షేమమారయుచుందురు.
హయిదరు—నిన్నటిరోజున మీరు వర్తమానమంపి యుంటిరే?
రాజు—సాహేబుగారూ! అవును
క పనులెల్ల ముగిసెc దగమీ
పనుపున యవనావతంస! పదcపడి పో మీ
యనుమతివడయుటకంటె నిc
కనుపమసత్కీర్తిధుర్య! యధికం బున్నే?
హయి—రాజులందఱుcగలసి పోయెదరా యేమి?
రాజు—క ఈరాజమూళులందఱు
నోరాజితకీర్తిధామ! యురుదూరము నా
తో రా రందందుc బ్రయా
ణారంభమునందు మధ్య నాగెదరుసుమా.
క అంతంబువఱకు వచ్చున
నంతాకాంతుండు రాc డనంతయశోవి
క్రాంతా! యింతదనుక మీ
యంతికమున కదియుమీకునవగతమె కిదా?
హయి—వారెవరు?
రాజు—వారా? బొబ్బిలిరాజుగారు
హయి—ఎక్లైట్లూ! రాలేదగా! ఏమీ? ఎందుకురాలేదు? సేవకా! నాగోజీరావుగారిని బిలుచుకొనిరమ్ము.
సేవ—చిత్తము స్వామీ (అనిపోయి తోడుకొని వచ్చుచున్నాcడు)
నాగో—సలామ్ సాహేబుగారూ!
హయి—అందఱురాజులు జమాబందీకరుగుదెంచిరా?
నాగోజీ—బొబ్బిలివారుతప్పc దక్కినవారందఱు వచ్చియున్నారు. వారితోcగలపని సర్వము పూర్తియైనది.
హయి—బొబ్బిలివారు రాలేదనియేల మాతో చెప్పలేదు?

నాగో—ఇఁకవత్తురేమో ?

క. ఇప్పుడెవచ్చునో లేకిం
కప్పుడె వచ్చునొ యటంచు నాత్మఁ దలఁచి నే
జెప్పకయుంటిని మీతోఁ
దప్పని మదిఁ దలఁప కుండఁ దగఁ బ్రార్థింతున్.

హాయి—వారికి మాతాఖీదు పంపితివా ?

నాగో—పంపియున్నాను మంత్రివరా !

హాయి—మంచిది పొమ్ము (నాగోజీరావు పోవుచున్నాఁడు)

విజ—సాహేబుగారూ ! ఎందు చేతరాలేదో నేనెఱుఁగుదును.

హాయి—కారణమేమొ జెప్పుఁడు

రాజు—శ్రీకాకుళపు సర్కారులోఁగల జమీదారులలో బొబ్బిలివారుతప్పఁ దక్కినవా రందఱు నీదస్తులోనికి వచ్చియున్నారు వారుమాత్రమురాలేదు. వారు రారు

హాయి—ఏమి కారణము ?

రాజు—(తనలో) నాకిదేసమయము. బొబ్బిలిరాజు దివాణంబువారికంటె నెక్కుడు వాఁడని చెప్పినంగాని యీతురుష్కాగ్రణికి నుగ్రమైన కిన్క పుట్టదు. వైరిరాజు నెక్కుడుగఁజెప్పుట నాకుందగిన పని కాదు అయిననట్లు జెప్పినంగాని నామంత్రంబు ఫలింపదు కాని మేల్నమైన సరే (ప్రకాశముగా) సాహేబుగారూ ! పద్మనాయకశిఖామణియగు రావుకులాగ్రణి దుర్వారగహచండదోర్దండ ప్రతాపప్రభూతగర్వావిలచేతస్కుఁడుగాన దివాణంబువారిని సరకుఁగొనఁడు వాఁడెంత ధన్యుఁడోకాని యెంతటిఖాన్నినూలకుం జడియఁడు

హాయి—గీ. సరకుఁజేయఁడె ? కానిమ్ము తురకదెబ్బ
చవిఁగొనుంగాక భూరిప్రచండకాండ
దోఃప్రభావాగ్నికీలల దొమ్మి గాఁగఁ
బడి నమయునప్పుడే మత్ప్రభావ మెఱుఁగు.

రాజు—ఇంతేగాక శిస్తువడవనీయఁడు. దస్తుఁగానియ్యఁడు. నిజమాడిన నిష్ఠురము. ఎందుకు ?

హాయి—ఏమేమీ ? ఇంకనెటువంటివాఁడు ? ఇట్టిగర్వమునకుఁ గారణమేమి ?

రాజు—సాహేబుగారూ ! ఆరాజు బహుపరాక్రమశాలి అదేకారణము.

హాయి—అంతపరాక్రమశాలియేమి ?

రాజు—శా. రంగాద్రాయ వరాపరార్జునుఁడు దోఃప్రావీణ్యమేపారి తా
రంగత్తుంగదురాపగాండివనిభోగ్రాభీలకోదండ మా
భంగప్రౌఢిమఁ దాల్చి ఘోరరణభూభాగంబున న్నిల్వఁగా
గంగానందనుఁడైనఁ గావుమనుచుం గైచాపు లర్పింపఁడే ?

ఇంతేగాక పాండవేయుల భుజాబలంబును గార్తికేయుని పరాక్రమంబును విబుధాపగాసూనునిమహిమయు మహేశ్వరునిమాహాత్మ్యమును విక్రమార్కుని వీర్యాతిరేకంబును బరశురాముని పౌరుషంబును సంగ్రహించి విరించి మించి యీబొబ్బిలివెలమదొరల నిర్మించెనని తోఁచుచున్నది

మత్తకోకిల రంగదున్నిజఖడ్గరాహువు రాజమండలి మ్రింగ ను
త్తుంగశౌర్యవిభావసుం డలదోర్బలాంధతమంబులం
భంగపెట్టఁ దదాజ్ఞకూలము పౌఁజుసంద్రము నడ్డఁగా
సంగరంబున రంగరాయని సైఁచువా రెవ రుర్వరన్.

హాయి—రాజా !. ఈబొబ్బిలిరా జస్మదపారఘోరాభీలశతఘ్నికారావంబెఱుంగఁడు సుమా ! ఈరాజులుగీజులు మదాగ్రహానలమునకు శలభమాత్రులుసుమా ?

పంచచామరము అరాతివీరవారమెల్ల నాకులంబుఁబొందమా
ఫిరంగికాలుచిచ్చు వైరివీరసైన్యవన్యముల్
దురంతరీతిఁ జుట్టుముట్ట దుర్మదంబు వీఁడి మా
పరాసుఁజేని శక్తియుక్తి పౌరుషం బెఱింగెడిన్

రాజు—స్వామీ ! అరిరాజన్యపుంగవహిరణ్యాత్ములు బొబ్బిల్యుర్వీధవమార్తాండసహస్రతేజోవిరాజన్నారసింహులకుఁ దృణప్రాయులుజూఁడీ మీరెట్లూహించుచుంటిరో ?

హాయి—విజయరామరాజుగారూ! మీది వట్టిపిచ్చియూహ. మాఫిరంగిమండలంబుల ఘుటికానికాయంబునకుసిఫహాసరదారుగా రంతటివారే కాందిశీకులై పోపుచుండ నీబొబ్బిలిరాజన నెంతటివాఁడు ?

గీ. తురకదొరలము మాతోడి దురుసదేల ?
భూమిబ్రతుకంగఁగలయిచ్ఛ వాడమి యున్న
నస్మదాగ్రహవహ్నికీలాళి యందుఁ
బడక యుండఁగవలెసునీ పార్థివేంద్ర !

రాజు—కాని యీబొబ్బిలిరాజన్య మూర్ధన్యులు చిన్నతనమునుండియు శౌర్యమే యుగ్గుగాఁ ద్రావింపఁబడి పెంచఁబడినవారు కాననేవారికింతశౌర్యము

హాయి—మేముతక్కువవారమా ?

సీ. క్షణమాత్రముననఁగాదె జడిపించి విడిచితి మాళవచోళ నేపాళనృపులఁ
జేరుదస్తకుఁగాదె జేర్చినవాఁడను శకసింధుఘూర్జరాశ్మంతపతులఁ
ఖయిదుఁ జేసితిఁగాదెఖాన్ బిరుదగుదార మరహాటకర్ణాటమత్స్యపతుల
శిక్షఁజేసితిఁగాదె శీలమేపారంగ నాంధ్రబర్బర పుళిందాధిపతుల

గీ. వీరికంటెను బొబ్బిలి విభుఁడు ఘనుఁడె
డక్కనుపరాణి సేన నుద్దండ భీమ
ఖండనంబునఁ జెండాడు దండి తురక
దొరలమగుమాకు హిందువుల్భరమె ? రాజ !

రాజు—సాహేబుగారూ! మీకాగ్రహమువచ్చునని జంకుచుంటిఁగాని నాయూహలో రంగరాయనికిఁ జాలిన రాజన్యగ్రామణు లెందునఁగానరారు.

గీ. అతనిఁజేరిన తృణమైన నతిఘనమ్ము
నమ్ము నామాట నిజముగ నమ్ము సేయ
రాదు రాజునకేగాదు రాజనమ్ము
జూడఁ దత్సేవకాళికిఁ గూడఁ గలదు

ఇంతేగాక

ఉ. బెబ్బులిమీసమైన వడిబెట్టియు నుయ్యెల లూఁగివచ్చుఁ బె
న్నిబ్బరమైన నెమ్మది ఫణీంద్రుని కోరల నూడ్చవచ్చు లో
నబ్బురపాటుజెంద నిసుమందునఁ దైలముఁదీయవచ్చు న
బ్బొబ్బిలికోటపై విడిసి పోరఁగరాదిల నెట్టివారికిన్

హై—ఇట్టిపిచ్చిప్రతాపంబులావర్ణించుట? మాసంగతిఁదెలిసియుండియుమీరిట్లువలుకనేలొ?

రాజు—అయ్యా! మీరతనిఁజూచినంగాని నమ్మఁజాలరు

హా—గీ. ఏల వాగెదవాకోట నేల కోఁడ ?
వారిశౌర్యాతిరేకంబు వారిమహిమ
దెలిసియుండియు మావిభు తేజ మల్ల
మ్మాశతఘ్నులవేగంబు మాబలంబు

మాపరిభావం బాభూరమణుతోఁ జెప్పకపోతిరా ?

రాజు—అతనినిబల్లకీయెక్కి నాకోట చెంతనైనఁ బోనియ్యనే ! వానితోనెట్లు మాట్లా డెదను ?

హయి—క ఆశాజెప్పటికైనను

మాతోటను బూను మదిని మారాముమెయి

న్నోరామిదేల నాకుం

బోరితమున వాని పొలుపుఁబొలియింతు నొగఁ

వాని నూరక పోనిత్తుమే ? రంగరాయనిదోశ్శక్తి యుఁ బరాసులతేని వీర్యాతిరేకం బుఁ జూతుపుగాని

రాజు—(తనలో) అదేనాయభీష్టము వీనికి కోపానలము హెచ్చుచున్నది. చల్లా రకుండ నప్రియ వాగాజ్యధార గురియించితినా నాపని నెఱవేరును (ప్రకాశము గా) ఒక రంగారావే యనుకొంటిరా ? అతని తమ్ముఁ డన్నను మించిన పరాక్ర మశాలిసుమీ.

మత్తకోకిల రంగరాయనితమ్ముఁడెంతయు రంగదాహవకేళిలో

నింగిముట్టఁగ నార్వఁగా నిఖిన్నిద్రవైభవమేర్పడకా

భంగపాటొదవంగ మీపటుపారసీకపు సైన్యమా

సంగరంబున నిల్వనేర్చునె సాహొబాగ్రణి' ధీరతకా.

హయి—ఇదేమివెఱ్ఱి ?

క బూసినమానులు మీలో

బాసాడన్గలరె ? వారిబారాది బలు

ల్లాసూఖానుని యొక్కని

బాసలు వినినంతఁ గలనఁ బాఱరె చెఱుమా

గీ. ఇట్టిగర్వాతిరేకంబు నెదను బూని

మా కమానుమమొనరించెగా కలుకొక్క

మనదె హయెద ? జూతువు మాబలంబు

వానిబలమును బోరాడఁ బార్థివేంద్ర.

మ. స్ర. దండిం దర్వొబ్బిలిత్యా ఫఫుల నిజభుజాదండ కోదండనిర్యా

చ్ఛండాఖిల ప్రకాండచ్ఛదనగుణఘ్నణీచండరుక్కాండపజ్తికా

శుండాలంబేర్చి కాన న్గూలబడి తరువు ల్పెక్కుఁ జక్కాడు రీతి
న్బిండిఁగావించి హైతు న్బిరుదమగల బొబ్బిల్గడి నుండ కుండఁగ.

రాజా ! వీరిద్దఱేనా బొబ్బిలిలోనున్నవారు ?

రాజు—తురుష్కాగ్రణీ ! ఇంతేకాదు. రంగరాయాగ్రణి చెలికాఁడగు చెలికాని వెంకయ్య ప్రతాప మాధనదుని చెలికాని దోర్వీర్యంబును మట్టుపెట్టు ననుటకు సందియములేదు అందఱిని మించినవాఁడొక్కరుఁడు గలండు.

హాయి—వాని పేరేమి ?

రాజు—వాని పేరా ? తాండ్రపాపయ్య. వాఁడొక్కరుఁడు బొబ్బిలికోటఁ గాయఁ బెరవీరుండచ్చటఁ గాలుమోపఁగలఁడా ?

క. ఊరుల కాసించిన నా
యనమాన ప్రతాపవంతుఁ డగు నాతనితో
మనఁగుట పోఱ న్మానుచు
మనలుటయే యేరికైన మాన్నిత మధిపా.

హాయి—(వ్రేలుఁగఱచుకొనుచు నాగ్రహముతో) లాడూఖాన్, హసనల్లీఖాన్, లా, రాసు మొదలగు మేటివీరులఁ జూచియుంటిరిగాదా ? వీరిలో వా రెన్నవవంతు ?

రాజు—ఇంతటితో నేస్మైనది. దామర దమ్మన్న, కాకర్లపూడి వెంకటరాజ భూజానుల పరాక్రమంబు వివ్వచ్చు నికెఱుక. ఇంతెందుకు

గీ. తెల్విముత్తెమ్ము లొకట హత్తించి నట్లు
బొబ్బిలి గడిని జేర్చెఁబో బెబ్బులితతి
నంతయుఁగ బ్రహ్మ వారెంత యమితపుణ్యు
లహాహా ! బొబ్బిలి యెంత పుణ్యంబు సేసె.

హాయి—వీరందఱును గల్గిరను గర్వముచేతనే కాఁబోలు మదాజ్ఞోల్లంఘనంబా రాజమూర్ఖుండొనర్చె. అందుకు ఫలమాతఁడనుభవింపక తీరదు. నీవును దుర్వార పరాక్రమశాలివేనే ! ఏమియుఁజేయలేక యూరకుంటివే ? ఆవెలమ నీకంటె బలాఢ్యుండొకో ?

రాజు—క. వాఁడెంత నాకుఁ దలపం
బోడిమి మెయి నిముషముననె పొలియించెదనా

కొడిగము కాదు పూనికఁ
జూడుమిపుడె వానిపురము చూరగొనియెదన్.

దివాణమువారి కారాజానర్చు దుర్మార్గములఁ జెవివేయకుండ నేమియు నొనర్పరా
దని యూరకుంటిని సెలవిండు. ఆజ్ఞైఁజూడుఁడు వానినేమి సేతునో ది
వాణమువారి నెదిరించిన దివాణమువారే దండింతురు నీకేలనని జనులు నన్నుఁ
దూలనాడుదురు కాకున్న నాకెంత. నాకుజడిసియే కదా నాకోట గుమ్మ
మెదుర నడువనోడును ?

హాయి—అట్లయిన మాలావుఁ జూతువు గాని.

రాజు—ఏమిసేయ నెంచితిరి ?

హాయి—గర్విష్ఠియై మాయాజ్ఞలను లక్ష్యము సేయక తనలావుఁ జూపింపనేకదా బొ
బ్బిలిరాజు ముత్తిల్లి మమ్మవమానపఱచె ?

క. హల్లాచేయుదు బొబ్బిలి
ఖిల్లాలోఁగల్గుదొరలఁ గీర్తివహింతున్
జిల్లాబొబ్బిలి సూడని
యల్లాచరణంబులాన యదినీకిత్తున్.

రాజు—ఆత్మను మిగులహర్షించి (తనలో) నాపుణ్యము బాగుగ నున్నది. ఈపరా
సులవానికి నుగ్రమైన యాగ్రహముఁ దెప్పించితిని. వీరిమూలముగ బొబ్బిలి కోట
నాశంబునొందించి యారాజ్యము నా వశంబు గావించుకొందును. ఈతురకలు ధ
నకాంక్షగలవారు. విశేషధనము నాసపెట్టితినా నాకీ యుపకారముఁదప్పక యొ
నర్తురు. (ప్రకాశముగా) యవనావతంసా!

క. అటులైన నిత్తుఁజూవే
పటురథనముతోడ మీకు బాళి తుదంటన్
దటుకున లక్షలు పదిరెం
డటె నా టెక్కియము సెత్త నలవఱచిన చోన్.

హాయి—మంచిది. ఆమాటలు నిలుపుకొనుము (తనలో) ఈరాజు పన్నెండు లక్షల
నిత్తునని వాగ్దానమొనర్చుచున్నాఁడు. కానిమ్ము. ఆదేశము నీరాజునకిచ్చెదను
(ప్రకాశముగా.)

క నీకిచ్చెద నారాజ్యము

ప్రకటముగఁ దలను బుర్వు వాడక యుండన్
శ్రీకరుని జేతు నట గో
త్రాకాంతా! యనుమ ముగుడఁ దగ నామాటన్;

రాజు—రంగరావుని గెల్చి బొబ్బిలికి నన్నభిషిక్తునిఁ జేసిన మీకుఁ బన్నెండు లక్షల నుపాయనం బిత్తు.

హాయి—మంచిది నీయభీష్టానుసారంబుగ నిన్ను బొబ్బిలి కధికారునిఁ జేతు నాతమాషా దేఖో!

రాజు—(సంతోషించి)

మ అలఘుప్రాభవ శౌర్యశాలివగుదీ వన్నింతయుం జేయ నీ
కిలఁ దుల్యుండు గలండె ధైర్యమున నేశ్రీల్లాఁ గన్గొన్న? నీ
తులువ న్గెల్చుట దెంత మీకుఁ దలఁప న్దండంబుచేఁ దుంగిము
న్గల వీఁక న్నైకలించివైచు మదభూదారంబు చండంబుగన్

పారసీకాగ్రణీ! నీవట్టివాఁడవేగాని వారు సామదాన భేదోపాయఁబులచే నజెయులు సుమీ చతుర్థోపాయంబగు దండోపాయంబే కర్తవ్యము. దానిచే తంగాని సాధ్యుండు గాఁడు

హాయి—మన్ము సరకుఁగొనక తిరస్కరించు వానితోనా మాకు సామ దాన భేదోపాయంబులు నేనన్నమాటఁ దప్పక జరిపి తీరువాఁడ నాసత్యసంధత నిరీక్షింతువు గాని.

రాజు—గీ పలికి బొంకరు మీవంటివారు భువిని
నిగ్రహానుగ్రహంబుల నెలవుసట్లు
మీరు యవనావతంస! మీ మేటిగుణము
లెన్న వశమానె యావేల్పు మిన్నకైన?

అయిన నట్లచేతుమని సమయం బొనరించుకొంటెం దూలకు మంచిది

హాయి—రాజా! సర్వదిఙ్మండలీ విభ్రాజిత యశోధారేయుండ నగు నాయట్టివానికి
రెండునాల్కలు గల్గునా? అయిన నీవు కోకిలవి గాన
మత్తకోకిల కత్తిముట్టి చెప్పుచుంటిఁ గాన భీతిఁ దక్కుమా
రిత్తమాటగాదు భూవరేణ్యా! నమ్ముమింక నీ
చిత్తమందు సంతసంబుజేర్పు మల్ల బొబ్బిలిన్
హొత్తుగాఁగఁ జేతు నీకుఁ జూడుమా లఘుక్రియన్.

రాజు—(తనలో) నాకోర్కె సమకూరునట్లున్నది బుస్సీ యేమనునో (ప్రకాశము
గా) హయిదరుజంగు సాహేబా! బుస్సీ యీకొనునా?

హయి—క. మేమెంతచెప్పి నంతయు
భూమాన్యచరిత్ర! జరుగుఁ బోడిమి మీఱం
గా మంత్రులు సెప్పఁగ వినఁ
బోమనియెడి నృపులు గలరె భూస్థలినెందున్

(రహస్యముగా) ఇప్పటి నరపతులను జూచుచుంటిరి గదా? వారు గొప్ప యుద్యో
గస్థులన్నమాటయే గాని వ్యవహారవ్యక్తత పూజ్యము వారు కచ్చేరీ మొగమే
యెఱుంగరు మేమెంతచెప్పిన నంత జరుగఁగలదు వారుగారు ఖామందులు నేను
నీకెందుకు?

రాజు—సత్యము ఇఁక నే ననుజ్ఞ వడయుదునుగాక

హయి—మంచిది పోయిరమ్ము

రాజు—(తనలో) ఈసంగతిని బూసీతో హయిదరుజంగీరేయి జెప్పును అర్థకాం
క్షఁజేసి నాయుద్యమంబున కంగీకరించియున్నవాఁడు నేను ముందుగఁబోయి పెద్దా
పురమున నుండెదను (ప్రకాశముగా) పారసీకాగ్రణీ! నాకీరేయిఁ బెద్దాపు
రముబోవ సెలవిండు

హయి—అట్లనే జేయవచ్చును

రాజు—సలామ్

హయి—సలామ్

రాజు—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(బుస్సీ ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

హయి—(లేచి) సలామ్ ఫరాసువంశాగ్రణీ!

బుస్సీ—సలామ్ మంత్రిపుంగవా! ఈమకామున జమాబందీ పూర్తియైనదా?

హయి—స్వామీ!, విజయరామరాజాదిగా శ్రీకాకుళంబునంగల సమస్తదేశాధీశ్వరు
లు వచ్చియున్నారు. వారితోడంగల కార్యము లన్నియు ముగిసినవి.

క. నీవడుగుకతనఁ జెప్పం
గావలసెను బొబ్బిలి భువికాంతుఁడు దక్కం

గావసుధావరులందఱి

దే వచ్చిరి యాతఁడెట్టి దిట్టఁడొ తలఁపన్

బు—అదేమి ? కారణంబారసితివే ?

హాయి—ఏమని చెప్పుదును. ఈజమీదార్లలో బొబ్బిలిరాజు ప్రతాప వీర్యాతిరేకంబుల ఘనుండఁట

గీ నిష్ఫలంబయ్యెఁ దాఖీదు నింద్యమయ్యె

వానియభిమతమేఁగంటి వాఁడె సర్వ

భూమిఁ బాలించునఁట నింకఁబూని కేతోడఁ

జెలఁగి రాపాడి పోరతంబులను మనల

బు—ఏమీ ? ఆరాజునకిట్టి సామర్థ్యంబు కలదా ?

చ ఎఱుఁగఁడొ ? రంగరావు నను నెల్లపరాసులతోఁడు బుస్సియం

చెఱుఁగఁడొ ? మాపరాక్రమము లెంతయుఁ బాశకమార్గులంచు వాఁ

డెఱుఁగఁడొ ? మాశతఘ్నిజలభృన్నిచయోర్జితరావమేర్పడన్

బరిగత ధాంథమీ నినద ప్రస్ఫుటితార్భటి యాజిరాజిలన్

హాయి—మన బాహుశక్తిఁ దెలియక యిట్టి వెట్టియూహంజేసి యున్నాఁడు.

బు—మనబలం బాతనికిఁ దెలియఁజెప్పిన వచ్చి మన పాదాక్రాంతుండగునేమో ?

హాయి—ఆనందేహమును విడిపోయినది తనవలెనే భుజపరాక్రమశాలులగు తమ్ముఁడు లోనగు ననేక వీరులు చెంగటనుంటంజేసి సామాద్యుపాయంబుల వశుఁడగు నట్లు లేదు.

గీ. నమ్మఁగారాదు సుమి యిట్టి నరపతులను

జేతురెపుడైనఁ గూడని సేతలిపుడ

గరువమడఁగించినంగాని కాలమరుగ

సాధ్యుఁడగునంచు నేనెంచ సామి!, నిజము.

బు—హా ? పరాసులతేని కోపాగ్నియందు

దైవప్రేరేపణముచేత రావు వంశ్య

శలభతతి మగ్గఁగానుండ జగతిలోన

నన్యథా యెట్లు జరుగఁగ నౌను చెపుము.

ఇందుకు నీనేమి యాలోచించితివి ?

హాయి—నేనును సామ దాన భేదోపాయంబుల సాధ్యమగునటుల రణముఁ దప్పింప నెంచితినిగాని వ్యవహారసరళి మీఁదుమిక్కుటముగ వచ్చినది

క. మన దార్ఢ్యం బీవెలములు
గినఁజాలరు దిట్టతనము గలదంచును నే
రనిగాని జేరికింగొన
రనవద్యచరిత్ర ! మన్నెయధిపులనుచుస్

వీరును కేవలముదుర్బలులుగారు సుమా !

క. ఆమన్నెనిం గన్గొన
భీమభయంబొదవు మదిని వీరతలికిస్
సీమగలారికి నిక్కువ
మామన్నియ పులియటంచు నడరెద రధిపా

వారు నిజముగ మనకుఁ జాలకున్న నితరులకు బెబ్బులిపాళ్ళెయులనుటకు సందియము లేదు వారిలోఁ దాండ్రపాపయ్య బహుబాహుబలశాలి

బుస్సీ—ఆహా ! ఇప్పుడేమిసేయుదము ? నిన్నడుగనేల దండోపాయమె కర్తవ్యము అది తప్ప వేఱేమున్నది ? ఇట్టి గర్వగ్రంథుల గంథమడఁగించినంగాని మనకు క్షేమము లేదు

హాయి—విజయరామరాజు ద్వాదశలక్షల రూప్యంబుల బొబ్బిలిఁ దనకిచ్చిన నిస్తునని వాగ్దానము సేయుచున్నాఁడు అట్లొనర్చిన నావీరుని గెల్చినవారమును బలవంతుని జేపట్టినవారము నగుదుము ఇది యుక్తియుక్తముగ నుండునేమో?

బుస్సీ—బహుచక్కగనున్నది పైగా ద్వాదశలక్షల రూప్యంబులు గూడ సమకూడె. హిందుస్థానములోని పరాసుదొరతనమువారికీసమయమున ధనముఁగూర్చితిమా వారు బహుసంతసింతురు

క. ద్వాదశలక్షల రూప్యధ
లోదయజయలక్ష్మి వలసి యూరక తనుదా
నాదటవచ్చిన మనమిఁకఁ
గాదని త్రోయంగఁ బురుషకారమె చెపుమా

గనుక నీయాలోచన గణ్యమైనది

హాయి—నేనైన నిప్పుడే తొందరపడనుసుమా. ముందుమకాముడైన వచ్చి సకారణముగ క్షమాపణఁగోరిన విడుచువాఁడనే.

బుస్సీ—అట్లు చేయఁదగినదే అయిన నింకొక యుత్తరువునంపుము.
హాయి—అప్పుడును రాకున్న నేమి సేయవలె సెలవిమ్ము?
బుస్సీ—అట్లైన మనమనుకున్నదే మార్గము
హాయి—నాగోజీరావుగారూ! ఇటురండు
నాగో—ఏమి సెలవు? మంత్రివర్యా!
హాయి—ఆజ్ఞప్తిపత్రికను వ్రాసి బొబ్బిలిరాజునకంపుము
నాగో—అట్లనే చేసెదను స్వామీ (అని వ్రాసి నౌకరుం జూచి) సేవకా! నీవుపోయి బొబ్బిలిరాజునకీపత్రిక నిచ్చిరమ్ము.
సేవ—చిత్తము దేవరా! (అనిపోవుచున్నాఁడు)
హాయి—బుస్సీగారూ!

గీ విజయరామరా జగు నిల విజయరామ
రాజు సుమి రాజవరులలోరా జితండు

బుస్సీ—నిజము హైదర! నీమాట నేనెఱుఁగుదుఁ
బాదుసాతోడఁ బోరెడిపట్లవాని

హాయి—హిందూరాజులలో మిక్కిలి యౌదార్యవంతుఁడును శౌర్యశాలియు బలవంతుఁడును
బుస్సీ—నిజము (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)
హాయి—సేవకా!
సేవకు—దేవరా! ఏమి సెలవు?
హాయి—నీవుపోయి చమూపతిం దోడ్కొనిరమ్ము
సేవ—(పోయి వెంటఁగొనివచ్చుచున్నాఁడు)
చమూ—సలామ్ స్వామీ యేమి సెలవు?
హాయి—కొంతమంది సిపాయీలనంపి బొబ్బిలి నల్దిక్కులారసి వీధుల గొందుల సందులనెమక జంగల్ ఝాడీ మైదానంబులఁ గలయంగనుంగొని కోటలోవలఁ బరీక్షించి బురుజుల సేనల ఫిరంగులఁ జూచి కానల కోనల సీమల నవలోకించి వేగరమ్మని చెప్పుము పొమ్ము.
చమూ—మహాప్రసాదము స్వామీ అట్లేయొనర్తును
(అని పోయి సిపాయీలఁ బంపుచున్నాఁడు)
(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీరంగారాయకదన సమవాకారము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము :—బొబ్బిలిలోనివీధి

(వెంకటసోమయాజులు, రామశాస్త్రి ప్రవేశించుచున్నారు)

వెంక—రామశాస్త్రీ! విశేషములేమి? దివాణములో వివాహములంట యెప్పుడు? నీవు వారి పురోహితకోటిలోవాఁడవే గాన నీకుఁదెలియకపోదు

రామ—సోమయాజులుగారూ! ఈనెలలోనే ముహూర్తమేర్పఱిచినాను

వెంక—శాస్త్రీ! ఇదిగో మహారాజవు నామాట మఱచిపోకుసుమీ ఈమధ్య యజ్ఞముచేసినాను నీవెఱుఁగుదువుగా

రామ—జన్నమొనరించితిరా? ఇంకేమి? కాని మన మదృష్టవంతులముగాము ఈ వైవాహికములలో మనదరిద్ర విచ్ఛేదినుగును గాని దైవము వేఱుగాఁ దలంచుచున్నాఁడు

వెంక—నీమాటలవలన నేదో యాటంకము గల్గినటులఁదలంచెద చెప్పుము

రామ—ఇంతేందుకు. పుట్టెడాసపెట్టుకొన్నందుకు నిష్ఫలమైనది.

వెంక—నేనేరితోడను జెప్ప నదేమో సెలవిమ్ము.

రామ—మనదేశాధిపతులైన బుస్సీదొరవారు రాజమహేంద్రవరమువచ్చి జమీదార్లకందఱకు వార్తలనంప నందఱికంటె ముందు విజయరామరాజుగారేగి పన్నెండు లక్షలు లంచమిచ్చి బొబ్బిలికోటం దనకుఁ గలుపుకొను విషయమై తనగిన యేర్పాటు హైదరుతోఁ జేసికొనెనఁట ఈరోజుననో రేపో వారందఱిటకు యుద్ధసన్నద్ధులై వచ్చుచున్నారఁట

క. కొండెములు సెప్పి మిక్కిలి
గండం డని రాజు మిగులఁ గార్పణ్యముతోఁ
జెందుకొని మొగము వారికి
గండువిరోధునిగఁజేసెఁగాదే నృపతిన్

ఏమిచెప్పను? ఈమాట వినినప్పటినుండియు నామనంబు స్థానంబు వాసె.

సోమ—క నిర్భాగ్యుల మనఁదగుదుము
గీర్భామాధవుని ద్రావాలు గేలియొనర్పన్
దుర్భరము చూడుమీ రా
ట్స్వర్భూపతికెట్టికీడు సమకూడినదో ?
విజయరామరాజే యొనర్చెనా ?

రామ—సమస్త బాంధవులరుగుదెంచియున్నారు కోటలోఁ బెండిలిపనులు జరుగుచున్నవి. పురిజనులు నుత్సాహముమీఱియున్నారు ఇంతలోనింతపుట్టినది

వెంక—మనరాజుగారీమధ్య రాజమహేంద్రవరము చనుదెంచెదరని విన్నామే ఏల పోలేదు ?

రామ—ఈరోజుననే బయలుదేరనైయుండఁగా నీవర్తమానము యాతాయాత పథికజనవ్రజంబుచేఁ జూచాయగాఁ దెలిసి మనఱేఁడు నాసికాగ్రంబునఁ గోనవ్రేలునునిచి యారాజొనర్చిన యొగ్గుం బహుభంగుల నుగ్గడించుచుఁ బ్రయాణంబు మానినాఁడట నేను నాపాంథుల వలననే వింటిని

వెఁక—అయితే కార్యము లాపుదల కావలసినవేనా ?

రామ—క మునుమున్న పోరు సాగఁగఁ
గినసెట్లగు నిఁకనుబెండ్లికార్యంబులు నే
ననుకొంటి దైన్యమఱునని
మనభాగ్యము లిట్టులుండ మఱివేఱెట్లౌ

వెంక—ఎన్ని పెండ్లిండ్లు గాఁదలఁచియున్నవి కోటలో ?

రామ—దాదాపునూఱు అన్నియు వారివి వారిబంధువులవి

వెంక—విజయరామరాజునకెట్టి యపకారమొనర్చె మనరాజు ?

రామ—మనరాజన్న నాయనకెప్పుడు నసూయయే

వెంక—ఇంతేనా కారణము ?

రామ—క గిరినిర్ఝరములనాఁగఁగ
బిరబిరమనవారు, వారుబిరుసుఁదనంబుం
బఱపిన, వారినిమట్టిరి
చురచురమనఁబోలు రాజచూడామణికిన్.

వారిదేశమునుండి పాఱుకాల్వల వారడ్డముకట్టికొనఁగూడదా ?

రామ—ఇదివఱకు నాదినుండియు నూరకున్నహేతువుచేఁ దప్పసరియైనది. ముందు

సందిచ్చినఁబర్యాయంబున "నేకుమేకైబిగియును" గదా

వెంక—గీ తనకుమాలిన ధర్మంబు దగునె యెట్టి
పనుల మనకాల్వలేమి? యామనుజులట్ల
గింత యదియేల? యాభూమికాంతుఁడెట్టి
కార్యమొగిఁజేసెఁ గూడని కర్జమనక?

అటువంటివైరుధ్యములున్న ముఖాముఖీని బొత్తుపఱచుకొనవలెఁగాని యిట్టిపనినా యారాజశేఖరుండు సేయవలసినది? పరశ్రేయము నోర్వవలదా?

రామ—సాధించు సాధనంబుఁ జింతించి చింతించి తుదకిట్టికార్యమాచరించె కానిస్మే మిజరుగునో చూతము (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము బొబ్బిలిరాజుసభ

(రంగారావు, బంధువులు, మంత్రులు, మిత్రులు నౌకరులును ప్రవేశించుచున్నారు)

రంగా—మంత్రులారా!

మంత్రి—మహాప్రసాదము స్వామి

రంగా—చారులు వచ్చిరా?

మంత్రి—ఇదె తమదర్శనమునకరుగుదెంచుచున్నారు రాజేంద్రా

(చారులు ప్రవేశించుచున్నారు)

చారు—జయజయమహారాజ! రాజన్యానేకపసింహా! మహావైభవదేవేంద్రా! రావు వంశ కలశపాథోధి సంపూర్ణసుధాకిరణా! రంగారాయ కుంభినీ వల్లభా! పరాక్

రంగా—వార్తలేమిరా?

చారు—మహారాజా! ఏమనిచెప్పుదుము నుడువుటకు నోరురాకున్నది?

రంగా—నాకు నిప్పుడే తెలియవచ్చినది మీకుఁదెలిసినది వ్రాయుఁడు

చారు—దేవరా! సరకారులభారంబు వహించి బుస్సీదొరవారును, వారిమంత్రిపుంగవులగు హైదరుజంగును గడచిన డిశంబరు నెల 19 వ దినంబున రాజమహేంద్రవరంబుఁబ్రవేశించియున్నారు అచ్చటికి విజయరామరాజాదిగాఁగల నరపతులునువచ్చిరి. ఆరాచమిన్న హైదరుజంగుతోఁ దమపైఁ గొండెములుసెప్పి యాఖానున్దమకు బలవద్విరోధునిగఁజేసె. అంతేగాక యాతని వలన 12 లక్షలు లంచమొంది బొబ్బిలి కోట నిత్తునని విజయరామరాజుతోడఁ గత్తిముట్టి హైదరు వాగ్దానముఁజేసియున్నా

డే వారందఱును బయలుదేరి మనకోటపై రేపో నేడో విడియనై యున్నారు. ఇది
య రాచకార్యము

రంగా—ఏమీ దురాగతము? చూచితిరా మంత్రులారా! మిత్రులారా! దీనినవలో
కించితిరా? చారులారా! వారిప్పుడెచ్చటనున్నారు?

చారు—స్వామీ! రేపు పెద్దాపురము వెళ్ళనై యున్నారు అచ్చటనుంచి ఖాసింకోట
పోవుదురంట

చె వెంక—ఇట్టి క్రూరకర్మ మారాజునకుఁ దగదు

రంగా— ఉ. తాఁచువిధంబునం విజయరాముఁడొనర్చిన నీచకృత్యము
జూచితె తమ్ముఁడా! తగదుసుమ్మిది ఛీ యనకే తురుష్కుఁడిం
తౌచితిలేక చాని విని యాననిచేసిన యాప్రతిజ్ఞయుక్
స్వైఁచెదరే యధర్మములఁ జచ్చినఁజత్తురుగాని యుత్తముల్

నరస—పౌరుషశాలియౌ రంగారావు వెనుకదీయునని యెంచెఁగాబోలు

పాప—నా దోస్సామర్థ్యంబు సూపఁ గాలంబు తటస్థించినది

రంగా—సభికులారా!

ఉ. రాజవినీతుఁడైనను బరాసులతోనికి నైనఁ గల్గదే
పూజితమైనబుద్ధి? లగుపాత్రానరించుట మేలుగాని య
వ్యాజముగాఁగ నిష్ఠురగవా పగవారలతోడఁ గూడి యీ
యోజ మహాపచారముల నొప్పమి చేయుట? మెత్తురే జనుల్.

మంత్రి—కూడనిపని రాజా!

రంగా—అమాత్యశేఖరులారా!

గీ. చూడఁబోవుదమూఖాను జాడకనుచుఁ
దగిన జతనంబుమీఱ నందఱమునుండ
నింతలో నెంతపుట్టెనో నేర్పరింపుఁ
డయ్య యటకేగుటది యిప్పుడగునో కాదో?

మంత్రి—రాజా! అట్లుపోవఁజనదు. వకీలునెరినైనఁబనిచి తెలిసికొనినంగాని పోరాదు.
శౌర్యమున్న మనతోఁ బోరవలెఁగాని ముసలిమానుతోఁ జెప్పుకొనవలెనా? తనంతటఁ
దాజయించినఁబౌరుషము పరాసులశరణు వేడుటేటినదువడి? ఏమిప్రతాపనిధి విజ
యరామరాజు! ఇంతతగవు మాలినయుద్ధంబునకుఁ దోడ్పడుట కాబుస్సీ యెట్లోకొనె.

గీ తగవుఁదప్పక నీతివర్తనము చేత
మనల వారల సమదృష్టిఁగనిన సరియె
మనదివాణంబువా రట్లుమదినిఁబూన
రేని సమరంబుదప్పదుపో నిజంబు

రంగా—అదినిజము మంత్రిపుంగవా! మనమేనా తీసిపోవువారము హైవగర్వపడని మ్ము పురారియర్వుపడనిమ్ము గెల్చిరావలె చచ్చిపోవలె (మీసము పైఁజెయి వైచికొని తలపంకించుచు)

శా రేచెర్లాంచితగోత్రసంభవులు నిద్రిద్రిపత్రాపక్రియా
వ్యాచష్టాత్ములు రావువారు హరుఁడేన న్యాయయుద్ధంబునం
కోచంబొందక జేయవచ్చిన మహాఘోరాస్త్రవిద్యాధిక
ప్రాచుర్యంబునుజూపకే మగిడిపోవం జూడ రొక్కింతయున్.

కానిమ్ము కానున్నది కాక మానదు వట్టిబీరములిప్పుడేల?

కం వైవాహిక కార్యముతీ
సావి ననేకములఁదలఁపఁ జాగయ్యెనుగా
పోవంగనటకు సచివా!
యావసుధాజాని యెట్టి యపకృతిఁజేసెన్

ముందేదండోపాయమునకుఁ గడఁగుటకంటె మఱియొకరీతిఁజేసిన నాపరాసులకేఁ డిట్టియుద్యమంబుమానునేమో?

మంత్రి—మొదటనేయుద్ధముకంటె సామదాన భేదోపాయంబులఁ గార్యంబుల నమకూర్చుకొనుట బహుశ్రేయోదాయకమును, రాజనీతియు గడుసుఁదనమును గాదా? అదేమో సెలవిండు

రంగా—అమాత్యవరా? ప్రస్ఫుటభృత్యట్టహాసనసరస్తసురాలయ హిమవద్వింధ్యాద్రి రాణ్మందరుండును, పరాసుగోత్ర క్షీరసాగర క్షపాకరుండును, దేశరక్షక సైన్యాఢ్యుండు నగు గోరుదొరవారు బృందావనపురంబునఁ గలఁడు.

గీ మున్నుపనివిని యారాజునన్నిధికిని
మావిరోధంబు లతనికి మనవిఁజేయఁ
గూర్చె సఖ్యంబు మాకిరుగురకు వైర
భావ మెంతయుఁగూడని పనియటంచు

మఱియును నన్నాదొరగా రన్వయనామగోత్రంబులతోడ నెఱింగి యున్నవాఁడు
ఇంతేగాక

క. ఈ రాజునకు న్నాకు
నో్బ రాటము గలదటంచుఁ బయిలోఁడపాటం
చే రాయుడిలో సైనను
గోరుం దొర యొఱుఁగుఁజుమ్మి కూరిమితోడన్

గనుక హైదరుజంగుతోడఁ బ్రసక్తి లేకయే వారిచెంతకరుదెంచి వీరిపేరట నుత్తర్వు
లవ్రాయించి పంపించుటమంచిది

గీ. వారిపేరట లేఖలవ్రాయఁజేయు
హరికరంబుల నీహారమడఁగుకరణి
భూపుదర్పోబ్ధ నీరదబుద్బుదం బ
టంచు బుస్సికిఁ దెలియక డప్పు నొక్కొ

మంత్రి—రాజేంద్రా! ఇంతకంటె వేఱాలోచన యేమి? బాగుగనాలోచించితిరి.

రంగ— ఆపని కేరిని బంపినబాగుగనుండును?

మంత్రి—ఈపనికిఁబంతెన బుచ్చెన్నగారిం బంపిన బహు యుక్తియుక్తము

రంగా—మంత్రివరా! మంచివానింబేర్కొంటిరి బుచ్చెన్నగారూ?

బుచ్చె—మహాప్రభూ! ఏమి సెలవు?

రంగా—మత్తకోకిల పంతెనాన్వయవార్ధిచంద్రమ! భవ్యరాజవరేణ్య కా
ర్యాంతరంబులఁదీర్ప నంచితమైన వాజ్నిపుణత్వమం
దింతయంతని నిన్ను నేనుతియింపనేర్తునె సాటి గో
రంతయేనియు నీకు నిజ్జనులందు నెందొకఁడుండునే?

గనుక నీవేగి యాగోరుందొరకును, వారి దుబాసీయగు మద్దాల రెడ్డినాయనికి నీయు
దంతంబాద్యంతంబు విశదపఱచి వీరియుద్యమంబు మానుటకుఁ దగిన యుత్తర
ముల వ్రాయించి బుస్సీదొరగారికిఁ జూపించిరమ్ము నాకిదేయుపకారము.

బుచ్చె—గీ. ఈశరీరంబునీయది యీశ! యిట్లు
వేఁడగానేల? మీపన్పుఁ బేర్మిఁజేయు
కంటెఁ బరికింప ముఖ్యమౌ కార్యమెద్ది?
పనివినెదఁగాక రాజేంద్ర! పంపుమిపుడ.

రంగా—మిగులసంతసంబయ్యె బుచ్చెన్నా అట్లయిన నీకిదే యాజ్ఞ.

బుచ్చె—మంచిది. రాజేంద్రా! ఇదే పోయివచ్చెద (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగా—మంత్రివరా! సైనికనికాయంబును దగిన యుద్యమంబున నుండఁబంపుము.

మంత్రి—చిత్తము స్వామీ!

రంగా—వెంగళ్రాయఁడా! మాచిలివా ఎంత జరిగినదో.

వెంగ—అన్నగారూ! కానిండెట్లుజరుగునో చూతము

(బంట్రోతులు ప్రవేశించుచున్నారు)

బంట్రో—సలామ్ మహారాజ్ మాయేలికయగు హైదరుజంగుసాహేబు తమకిమ్మని లేఖయిచ్చినారు ఇదిగో (అనియిచ్చుచున్నారు)

మంత్రి—(పుచ్చుకొనిచదివి) రాజా! మనదక్షిణపు వారివద్దకురమ్మని లేఖవ్రాసెరి ఇదియవర్తమానము

రంగా—మంత్రివరా! ఈబంట్రోతులకు బహుమతులనొసఁగి పంపివేయుము

మంత్రి—చిత్తము స్వామీ! (అని గుప్పెదురూపాయీలఁ దీసియిచ్చుచున్నాఁడు)

బం—సెలవుపుచ్చుకొనుచున్నారు

రంగ—అమాత్యుఁడా! పత్రికఘోరణియెట్లున్నది?

మంత్రి—లేఖఁజూపుచున్నాఁడు

రంగ—(చూచి) నరసాగ్రణీ! ఈపత్రికఁజూడుము వ్రాఁతలోనేయింత దురాగ్రహము కన్పించుచున్నదే చూచిననెట్లుండునో? ఏమైననుసరేపోవుదమా?

నరస—అంగుడుదుడిపి యగురాజన్పటఁజేరి మనపైకొండెములుసెప్పి ఖానునిమిగులనంకాపొంకముగలవానిగానొనర్చె అట్టివారిచెంగటకెట్లు బోవనేర్తుము ఇంతేగాక.

గీ॥ ఖానుసర్వాధికారి నిష్కారణంబ
దిట్టినందిట్టఁగలవాఁడు ధీమనమునఁ
బూనిపోయినఁదొసఁగులు పుట్టునేమొ
వైరిరాజుండుటంబట్టి వారికడను

గనుక నిచ్చటికి నొండువకీలుననిచి తెలుసుకొనుటమంచిది

రంగా—అట్లైన నెవరిని బంపుదము?

నరస—క॥ భూమిప! బుచ్చెనకేన యీ
దామర దమ్మన్న గానఁ దగునీపనుపున్

సేమముగఁజేయు నొరులిల
భూమహితచరిత్ర! వీనిఁబోలఁగలారె?

ఇదివఱకు బుచ్చెనను బంపియుంటిమిగాన నిప్పుడీయనన్బంపుట యుక్తమనితోఁచెడి
ని చెలికాని వెంకయ్యగారినిగూడ సహాయమిచ్చుటనుంచిది.

రంగా—అవును చక్కఁగఁజెప్పితివి సేవకా! దమ్మన్నవెంకయ్యగార్లనుబిలువుము

సేవకు—మహాప్రసాదము రాజేంద్రా! (అనివెంటఁగొని వచ్చుచున్నాఁడు)

దమ్మన, వెంక—దేవా! ఏమి సెలవు?

రంగా—మీరు మాకొక్కయుపకారమొనర్పవలెను

ద, వెం—అట్లు నుడువకుఁడు మేము తమ బిడ్డలము తండ్రి తనయుల నిట్లనునె?

రంగా—సరసాగ్రేసరులారా! మీరేగి యీయుత్తరమును హైదరుజంగునకిచ్చినిష్కా-
రణము వైరమూని వ్యతీకంబుల నాచరించుట పాటిగాదని వలసితిరేని యారాజి
చ్చినదాని కినుమడుఁగుల రజతంబు సమకూర్తుమని, కాదంటిరా మన్నుఁబోరనిచ్చి
యాపైని జయమందినవారికీ నేల నిచ్చి యసంబుఁబొందుమని యట్టి యటమటకాఁడు
నుడువు టకుటొంకుమాటలచే మనంబున గాంతాళంబుబూని మాకు విప్రలంభమొ
నర్పఁజూచుటదెంతయు నన్నెకాండ్రపనిగాని మీవంటి వారికిఁ దగినది గాదనియుఁ
జెప్పుము. మఱియు

గీ న్యాయహీనంబుగా దివాణంబువార
లిట్లుచేయుట దగవుకా దిరుదెఱఁగుల
వారినొక్క సమముగ నిష్పక్షపాత
బుద్ధినరయుట మేలని బోధసెఱపు

ద, వెం—అదెంతపని రాజాగ్రణీ! ఇదిగో పోయివచ్చెదము.

(అని వెడలి పోవుచున్నారు)

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము:—బందరు.

(గోరుంగొర, మద్దాల రెడ్డినాయఁడు, సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నారు)

గోరు—రెడ్డివరా! లష్కరిప్పుడెచ్చటనున్నదో వర్తమానము వచ్చినదా?

రెడ్డి—రెండుమూఁడు దివసంబులలో ఖాసింకోటకుఁ బోవనైయున్నదఁట.

గోరు—వారచ్చటనుండి మరలివత్తురా? లేకింకను ముందునకేగెదరో?
రెడ్డి—పైకిఁబోవునట్లేయున్నది ఇంతటితో వెనుకకు వచ్చునట్లులేదు
గోరు—కారణమేమి?
రెడ్డి—నాకును బోధపడకున్నది దొరగారూ!
సేవ—స్వామీ! ఎవ్వరో తమదర్శనంబునకు వచ్చియున్నారు
గోరు—సేవకా ఇటుదోడుకొని రమ్ము
సేవ—చిత్తము దేవరా! (అని తీసుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)
(బుచ్చెనప్రవేశించుచున్నాఁడు)
బుచ్చె—సలామ్ దొరగారూ!

గీ నేను బొబ్బిలికాశ్యపీజాని రావు
వంశనీరధిరాజుగోపాలకృష్ణ
రంగరాయవరుం డంప రయముమీఱ
వచ్చినవకీలు నయ్య! నన్బుచ్చెనందు

గోరు—అయ్యా! ఇటుకూర్చుండుము (అని కుర్చీచూపుచున్నాఁడు)
బుచ్చె—కూర్చుండుచున్నాఁడు
గోరు—రంగారావు సుఖియైయున్నాఁడే?
బుచ్చె—తమయక్షీణకటాక్షవీక్షణంబుల నతిక్షేమంకరుఁడై యింతవఱకున్నవాఁడు స్వామీ!
గోరు—ఏమి యట్లనెదవు? కంఠంబునఁబ్రాణంబులుండఁగ వానికి నసుఖం బొనరించువారుగలరా? (మంత్రింజూచి)

క ఆతనిధైర్యస్థైర్యము
లాతనిశౌర్యాతిరేక మారయ గణనా
తీతములుగావె రెడ్డీ!
యాతనినీవెఱుఁగవొకొ? యలఁతియెచెప్పుమా

రెడ్డి—ఉ ఆయతశౌర్యహేళి సుగుణాయతశాలి యశోస్తశాలి వి
ద్యాయనపాళి సంచిత మహాహవకేళి యరాతికీలి యా
ధీయుతరంగరాయనృపతి స్ఫుటవిక్రమ మెందు డాపనో
నాయిను తేజ మెవ్వరికినైనను మాయవశంబె తెల్పుమా.

గోరు—రెడ్డివరా! నీవుచెప్పినది బహుబాగుగనున్నది పంతెనవంశాగ్రణీ! నీరాకకుఁగ తంబేమి?

బుచ్చె—దొరగారూ! పరాసువతంసంబగు బుస్సీయను మంత్రిపుంగవుండగు హైదరుజంగును శ్రీకాకుళపు జమాబందీ నిమిత్తమై యరుగుదెంచి విజయరామరాజు దురుపదేశంబున ద్వాదశలక్షల శుభ్రిసులకు భ్రమించి బొబ్బిలికోటం గొట్టి యారాచ పట్టికిఁగట్టిపెట్టు గట్టిపట్టున నున్నవారు. మారాజెట్టి దుష్కార్యంబు నాజ్ఞోల్లంఘనంబును వారికిఁజేసియుండలేదు రంగరాయ విజయరామరాజ క్షమావల్లభులకుఁ గల దీర్ఘవైషమ్యంబులు దమకెఱుంగనివిగావు అట్టియెడ నరిసీరుని వెనుక వైచుకొని నిర్నిమిత్తంబుగ నిట్టియపకృతిని మారాజునకొనరించి దుర్యశోపంకిలంబునఁ బడనుంకించుచున్నారు ఇదియ వర్తమానము మీతోఁజెప్పిరమ్మని రంగారావుగారు వన్నంపియున్నారు.

గోరు—ఆహా! (ముక్కుపై వ్రేలునుంచుకొని) ఏమీదురాగతము? ఆరాజు నీతురక్షయుంగలసి రావు కులాగ్రణియగు రంగరావుపై కరుగుచున్నారా? ఎంతపని? రెడ్డివరా!

గీ బుస్సిమేమయ్యె నిస్సిరో భూధవులకు
నిందునఖ్యంబుఁ జేయఁగా నేర్పులేక
కొనరు విమతతుమాధవుంగూడి రంగ
రావుపైఁబోవ నిదియేటి రాజనీతి? పాటియును

ఉ మానితకీర్తివంతు లభిమానధనుల్ ధరరావువారు దు
ర్మానవమానభంజను లమానుషవిక్రము లట్టివారితో
నానెఱి దండయాత్రల నొనర్చుట? సంధియెలెస్సగాని య
మ్మానవనాథహైదరుల మాటలచే నటుచేయవచ్చునె?

రెడ్డి—మీరు సెలవిచ్చినది బహు న్యాయపథము అయిన నారాజునకేమి కొదువ? అన్యులసామ్ములకాసించి యామునలిమాననకు మనంబునఁగినుక వాడమ నెల్లతికెనో గదా! ఆహా యేమి యాతనితెలివి? ఇంతేగాక.

గీ. విజయరామోర్విపునకెంత వెట్టిబుట్టెఁ
గొఱవిఁజేపట్టి తలగోకికొన్నరీతి
రావువారలతోఁబోరి రాజవంశ
మెల్లనడఁగింపనమకట్టె నెట్టివింత?

గోరు—రెడ్డివరా! వెనుక నీరంగరాయక్షమావల్లభుండును, విజయరామరాజుం దమ తమ వైరుధ్యంబుల నిచ్చటికివచ్చి నాకు నివేదింప వారికట్టివైరభావంబు తగదని వారిన్నివారించి కినుకలనణంచి మృదూక్తుల వారింగారవించి యనిచినాఁడ. ఆరావు వారిమహిమ నేనెఱుంగుదు వారధిమానధనులు, చావం జంప వెఱచువారు గారు. అధర్మ్యయుద్ధంబులకుఁ బోరు సుమా!

రెడ్డి—ఫరాసువతంసమా! సత్యము నేనును వారిసంగతి నెఱింగినవాఁడనే. గర్వతా రాతివీరవార కంఠరలుంఠన నిర్గళితకీలాల ప్రవాహ మజ్జన ప్రతాప్తీణదీక్షా పరాయణులు రావువారు వట్టివారా?

గోరు—రెడ్డిగారూ! సత్యము వ్రాక్రుప్పితి? తమకానంగ్రన నుఁకారముఁ దలంచిన విమతులపైఁ దమదర్పంబులఁ జూపుటది యుత్తమముగు రాజనీతి లోనువిత రేతర వైషమ్యంబులంబూని కలహించునెడ నష్టమువచ్చి కాఁచుటలు క్షత్రియధర్మంబులు

గీ. వీరిపోరాటమున కేమి కారణంబు?
కలుగనేజూడు వారిట్టిజలముకంనఁ
బోరన్యాయంబు జయమందుఁ బుడమిలోన
వినమె "ధర్మోజయతి" యను వేదవాక్య-

గీ. కాని బుస్సికి నిదియేటి మానితంపు
నడత? యెన్నంగ విమతుని గడకుఁజేర్చి
విదితకకుబంత విశ్రాంత విమలకీర్తి
శాలితోఁ బోరసమకట్టె సాహసంచి

రెడ్డి—నిజము దొరగారూ! మీకుఁగోపమువచ్చునని జంకుచుఁటిని గాని

గీ. తురకసరదారు లారయ దుర్మదు లెఁక
నర్థతృష్ణను నెవరికైనఁగాని
కినుక వహియించి తెగువలఁ గొనఁగఁజూతు
రయ్య! చనదిట్టి యాఱడి కియ్యకొనఁగ

గోరు—ఔనుగాని నేరమున్న నెట్టిమిత్రులైనను వంచనఁజేయుట ప్రఖ్యాతిగాని నిరపరాధులగు నీరావువారలతోఁ బోరుటెంతమాత్రము నీతినైనపని గాదు. అద టుండనిమ్ము

సీ. రాచవారంప వెనుకీ పరాసువారు
రాళ్ళువారిగడీమీఁద రభసమునను
నడచినారను దుష్కీర్తి వొడమకున్నె ?
వారికేగాదు మాకునవారితముగ

రెడ్డి—బాగుగ నాలోచించితిరి. అట్టి యపఖ్యాతి పుట్టకమానదు జయించినను, జయింపకున్నను వారిశౌర్యగుణోపార్జితంబగు నఖండయశంబటుండనిమ్ము. నిష్కారణము పరాసులచేత నధర్మయుద్ధంబున నోడిరను నపఖ్యాతి మీకుఁజెందనై యున్నది. యిది వారించుటే యుక్తము.

గోరు—ఏమి సేయను ?

రెడ్డి—ఇట్లు చేయఁగూడదని సకారణంబుగ నొక జాబువ్రాసి బుస్సీకి నేరిచేతనైనం బంపుము అది లెస్స

గోరు—అట్లే యొనర్తును

బుచ్చె—చక్కఁగఁజెప్పితివి నేను గోరెడిదియు నంతియ

గోరు—అటులైన వ్రాతుంగాక. (అనివ్రాసి ముగించి)
సేవకా! లూయిమర్టినును బిలువనంపుము

సేవ—చిత్తము (అని పిలుచుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)
(మర్టిన్ ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

మర్టి—సలామ్ దేవరా! ఏమిసెలవు ?

గోరు—మర్టినూ! నీవేగి యీయుత్తరమును బుస్సీకిచ్చిరమ్ము తక్షణమపొమ్ము.

రెడ్డి—మహాప్రభూ! తమరు వ్రాసినదీవకీలుగారు వినెదరట చదివించెదరా!

గోరు—అట్లేచేయవచ్చును మీరేచదివి వినుపింపుఁడు (అని యిచ్చుచున్నాఁడు)

రెడ్డి—బుచ్చెన్నగారూ! చదువుచున్నాను వినుఁడు.

బుచ్చె—మంచిది. రెడ్డివర్యా! (సావధానముగ వినుచున్నాఁడు)

రెడ్డి—ఉత్తరము. దండకము:—శ్రీరస్తు. మూస్షీరు! బుస్సీ! వరా! మిత్ర! మీరా జమాబందిలోఁజేయు ప్రారంభముల్దేటతెల్లంబుగా వింటి మాయావియా రాజు కొండెంబులంజెప్పి పండ్రెండు లక్షల్సమర్పింప మీమంత్రి హైదర్మదిన్సంతసంబం దఁచుంయుక్తి యారీతి వ్రాక్రుచ్చి మీకెంతయున్నిక్క ఫుట్టంగఁ జేపెంగదా వారిపై రాళ్ళువారింతయుఁ దోషముల్జేయలేదాయె ముస్నెప్పుడా పూసపాట్వన్వయుల్

రావువారన్న లోవైరమే పూనియున్నారు. మీరాధరాధీశుతోఁ గూడుటన్యా యమే? రావువారెన్న సస్థైర్యమంథాద్రు లట్లౌట వారిప్డు మిమ్మూరకేపోవనీ రాజ్యకై పెచ్చు దుష్కీర్తి పాలౌదు మారాజుతోఁగూడి విధ్వంసముజేసిరా సాల ముల్ ఘోరింసువారన్నెక్రాంద్రించుఁదప్పన్న దండించుటల్యుక్తమే గాని నిర్దుష్టులా వారితోఁబోరభావ్యంబుగాదెంచగాఁ జాలియుండేనినఖ్యంబు గావింపుమా వారి కిక్ లేదా పోరంగనిన్నిద్దలిక్ ముస్లమానాజులూహింప నద్ధర్మమున్వాడి రీపట్ల న త్యంబునున్మింతయుక్ వారుసెప్పంగ వింటేమియుక్ లెన్నగాదింకనీయుద్యమం బాత్మఁద్రోయంగమేల్ వారలత్యంత రోషాగ్ని నేత్రుల్ ప్రతాపాగ్ని హోత్రుల్ స్ఫూర్జద్దివ్యగాత్రుల్ జగద్వ్యాప్తకీర్తుల్ ప్రభామిత్రమూర్తుల్ భవత్ప్రేమపాత్రుల్ మదిన్నమ్ము

మిక్కిలింతయు న్వేడుచున్నట్టి,
మిత్రుండ,
గోరుండౌరక్.

పాలుమకాము బందర్
* 7-1-1757.

బుస్సీ—అంతే నాకుఁగావలసినది. బహుచక్కఁగనున్నది రెడ్డివరా! ఆపైని దైవగ తి యెట్లున్నదో యట్లుజరుగిక మానదు.

గోరు—లాసూ! నీవీవకీలుతోఁబోయి బుస్సీగారికి దీనిజూపింపుము.

లాసు—స్వామీ! ఆజ్ఞఁగొనెదను (అని వెళ్ళిపోవుచున్నాఁడు)

బుచ్చె—(సెలవుఁగైకొని వానివెంటవే పోవుచున్నాఁడు)

రంగము:—ఖాసింకోట

బుస్సీ కచేరి

బుస్సీ—మంత్రివరా! రాచకార్యములెట్లున్నవి? బొబ్బిలిరాజు పెద్దాపురమైన వచ్చి యుండెనా?

హాయి—పరాసు వంశాగ్రణీ! ఏలవచ్చును.

బుస్సీ—భళీ! ఈమకామునకైనవచ్చునా?

హాయి—గీ. అట్టినరసుఁడుగాఁడిప్పుడైన రాన
ధీవుడ! మన్నింప నర్హుఁడే తీవ్రరోష

* A probable date of the letter.

కొందను ఘటియించి రాఁడయ్యె మేదిని విభుఁ
డయ్యా! యింక నేమి సేయఁగానౌనొ గాని.

బుస్సీ — ఎంత పెంకివాఁడు రంగరావు ?

సేవ — స్వామీ ! బందరునుంచి లాసూమర్టైన్ వచ్చె

బుస్సీ — సేవకా ! వెంటనే పిలువనంపుము

సేవ — (పోయి వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)

(మర్టైన్, బుచ్చెన్న ప్రవేశించుచున్నారు)

మర్టైన్ — సలామ్ పరాసుకులావతంసా! బుచ్చెన్న సలామ్ స్వామీ!

బుస్సీ — ఇటుకూర్చుండుఁడు

మర్టైన్ — బుచ్చెన నాసీనుంజేసి తానునుగూర్చుండుచున్నాఁడు.

బుస్సీ — మర్టైన్ ! గోరుందొరవారుసుఖులె ?

మర్టైన్ — క్షేమము దొరగారూ!

బుస్సీ — నీరాకకుఁగలంబేమి ?

మర్టైన్ — మీకిష్మని గోరుదొరవారుజాబునిచ్చియున్నార (ఇదిగోఅనియిచ్చుచున్నాఁడు)

బుస్సీ — తిరిగితిరిగి చదివి చూచుకొని

గీ ఎంతవాఁడవు హైదర యిట్లు చేయఁ
దగవె యీపట్ల ? నమ్ముంగఁదగునె నిన్ను ?

హై — ఏమి యిట్లంటిరయ్య ? నేనేమిజేసి
నాఁడ నపకార్యములువేగ నాడరయ్య

బుస్సీ — ఇంక నపకృత్యమేమనుచున్నావా ? ఇప్పడోనగింగినదికాదె ?

హాయి — ఖిన్నుండై తల వాంచుచున్నాఁడు

బుస్సీ — మనస్నేహితుఁడును వయోబుద్ధి సామర్థ్యంబుల నెక్కుడువాఁడును ధైర్యమం
దరుండునగు గోరుదొర వ్రాసిన జాబు వినుము

(అని చదివి వినిపించుచున్నాఁడు)

హాయి — (తనలో మాగుట్టుతెలిసినది ఈపట్ల ధైర్యము వదలుట దగవుగాదు అయిన
దేమో యైనది సమర్థించి గెల్చుట శక్తి కానిమ్ము. నాతెల్వినంతయు నుపయోగిం
చెదనుగాక)

బుస్సీ — ఛీ నీమాటవిని నేనుంజెడిపోతిని

హాయి—అట్లు సెలవొసంగకుండు తమకాగ్రహమువచ్చినది ఇప్పుడేమియుననఁజనదు.
నిజమువల్కిన నప్రియముగఁదోఁచు ఆగ్రహస్వభావంబట్టిదియెకదా ?

ఖుస్సీ—ఇంకనేమి చెప్పవలసియున్నది ? తలఁచినదాని నిదివఱకే చెప్పియుంటివిగదా?

హాయి—క. నుడివితివేబద్దుల ? నే

గడుసుఁదనంబలరఁ బనులఁగావించితినే ?

నొడయని యానతి లేనిది

బుడిబుడినన్నిట్లు పల్కఁబోలునె ? యధిపా!

అఖండధరాభారంబూని కార్యనిర్వాహకత్వంబున మీకావంతయు నొప్పిఁ దగులనీక చిరకాలంబునుండి యమాత్యకృత్యంబు నిర్వర్తించుచుఁ దప్పన నేను యెఱుంగక కాలంబుగడుపుచుంటింగదా! నేటికిట్టిది పుట్టె

ఖుస్సీ—అపవాదము గలుగుకాలము సంభవించినది

హాయి—బహుదూరంబునంగల గోరుందొరకే శ్రీకాకుళము వృత్తాంతము తెలియవచ్చిన దఁట! ఇచ్చటఁబనిసేయుచున్న మనమవ్యక్తులమఁట

క. మన మొనరించెడుపనులకు

జనులాండ్లభ్యంతరముల సరవిని బెట్టన్

మనయధికారము చెల్లునె ?

జననాయక! యగడుగాక జగతిని నెందున్

ఖుస్సీ—అది నిజమేగాని రంగారావును మన్ననసేయుట యుక్తముగాదనియును విజయరామరాజు తిరోధబద్ధుండై యోర్వఁకఁ జేయుకుయుక్తి నీగదబుద్ధుఁదంబనియును మనకెట్టియుద్ధంబులఁ బ్రవర్తిల్లుట యపకీర్తియనియును వ్రాసియున్నాఁడుగదా అతని హితోక్తి మెచ్చవచ్చు.

చ. హితుఁడనుజన్మనన్నిభుఁడహీనగుణార్జవకీర్తిశాలి సం

తతము మదీయగౌరవనిధానము కెప్టనుగోరు వానిదౌ

హితమొనరించుటెంతయును హెచ్చుటుచేయక యున్న నాపయిన్

మతివలుకల్లనించును సమాహితసైన్య విభుత్వవర్తికిన్.

హాయి—అట్లైనఁ దమయిష్టమువచ్చినట్లే చేయవచ్చును

ఖుస్సీ—మనకిఁక బొబ్బిలికేగఁ బనిలేదు. శ్రీకాకుళము మీఁదుగ మనరాజధానిఁ జేరుదము.

హాయి—గోరుదొర వ్రాసినంతమాత్రమున మనప్రయత్నంబు నూని పోవలసియున్నది
అధికారుల యెడలఁ దాబేదారులొనరించు నక్రమంబులు సహింప మీరోర్తురుగాని
మావంటి తురక బిడ్డలసోర్వఁజాలము.

బుస్సి—ఏమట్లంటిరి ?

హాయి—గీ ధీరులన్నను వారెపో ధీమసమున
ఖాన్నిఖాలను ఖాదరుగైకొనకను
జంకుఁగొందరు మదిలోనఁబంకమూని
యట్లుజేయఁగలారె ? యెయన్యనృపులు ?

తెలియుచునేయుండఁగా వేఱుజెప్పనేల ? జమాబందీకి రమ్మని యుత్తరువు జేయ ల
క్ష్యముచేయరైరి. పోనిమ్ము దివాణమువారీప్రాంతములకరుదెంచి చాలాకా
లమైనను దర్శనమైనఁజేసిపోరైరి పైగా మనమన్యాయము గావించుచుంటిమని
బందరులోఁ బిఱూరీచేసిరి

బుస్సి—అవును. నీవు నుడివినదియును సబబుగానే యున్నది

హాయి—గీ రాజునేనను బహుళదుర్మార్గులమఁట
బొబ్బిలివిభుండుమాత్రమె బుద్ధిమంతుఁ
డఁట విశేషధనముగొని టక్కుమాట
లాడు నారెడ్డి మాటలఁ బాడిగలదె ?

క ఆరెడ్డినాయకుండిదె
యారంగారాయనృపతి యద్భుతగుణవి
స్తారుండని యెటుదెల్పెనొ ?
గోరుందొరగారితోడఁ గూరిమి పుట్టన్.

బుస్సి—ఆరెడ్డి లంచము దినెనేమి ? కనుకనే చక్కఁగనతుకునట్లు చెప్పి మనల నందఱి
ను దూలనాడించె. కాకున్న సర్వాధికారిని నేనుండ గోరుందొరకేమి ? శ్రీకా
కుళము వ్యవహారమేమి ?

మర్టె—(బుస్సీచదువ నుత్తరమును సాంగముగవిన్నవాఁడేగాన సంగతినంతయుందెలిసి)
తమ రట్లాలోచింపఁజనదు. ఈవిషయమై సైనాధ్యక్షునికందఱికంటె నెక్కుడు దెలి
యుననుటకు సందియములేదు.

హాయి—ఎఱుఁగుదునని నం గాని మన నోరు మూయుటకవకాశముండదు. ఏమెఱుఁ

గుదురు? దేశముపై సర్వాధికారమూని వచ్చి పనిచేయుచున్న మాకింక నీ మనుష్యుల యానుపానులు బోధపడలేదుగాని సౌధాంతరంబున మలుకా౯ పీల్చుచుఁ బొర్లిగదులుంగక పోతుటీగకైనఁ జొరరాని సారాలోనుండి తనయొడలే తానెఱుంగ ని గోరుందొరగారికిఁ దెలియునఁట మనకుఁదెలియదఁట ఎంతపిచ్చిమాట.

బుస్సీ—అవును. లాలోచించగానే కనుపించుచున్నది

గీ. నిజము నీమాట హైదర! నేలఱేఁడు
బహుళ దుర్వార గర్వ సంప్రాప్త వైర
భావమెదఁబూని యున్నాఁడు వానిగర్వ
మడఁపఁగావలె నెట్లైన నాఁగిఁజనదు.

మర్టై—పరాసువంశాగ్రణీ! మీధీసనిపుని యాలోచన నీపట్ల వినఁబాడిగాదు.

హాయి—మీరెడ్డినాయకుఁడు మెచ్చుకున్న మాకుఁజెడునదిలేదు.

మర్టై—ఒకరికొక్కనివలనఁ గీర్త్యపకీర్తులు జెందఁగారణమగును.

హాయి—ఆలోచించి మాట్లాడుటకు లేకున్న నీగౌరవము నుంచువాఁడనుగాను.

మర్టై—నీకేమి యశంబపయశం బాయనివిగాని

హాయి—ఎవ్వరికి నపకీర్తి జెందనీయకుండ నీవుంటివి చాలగూ?

మర్టై—“అధికారాంతమునందుఁ జూడవలదా యాయయ్య సౌభాగ్యము” లన్నట్లిప్ప డుతెలియదు తరువాత మీరేయనుభవింతురు మేము పోయి వచ్చెదము బుస్సీ దొరగారూ!

బుస్సీ—మంచిది.

(మర్టైను, బుచ్చెన్న వెడలి నిజనివాసంబుల కరుగుచున్నారు)

హాయి—బుస్సీదొరగారూ!

క. మీకపకారముఁ దలఁతునె?
యాకాశ్యపినాథుచెయ్వు లవినయగునే?
యాకరము గొనరె దొర లిల
నీకైవడిఁబనులుసేయ నెచ్చటనైనన్?

ఆరాజానర్పినది నరియేనా? మనకు వీరితోఁగల పనికై యున్నిరోజులు కనిపెట్టుకొనియుండవలెను. మనయందింతపాటి గౌరవమైననుంచకున్న మన యుద్యోగము లేల? తాళీదుసైనను లెక్కచెయ్యనిచోట నుద్యోగము చేయుటకంటె హీనవృత్తములేదు.

గీ. ఛీ! నిధాలేని నౌకరీ చేయుకంటె
నడుగు టడిసేలు చూడ నీయుర్వియందు
నధిపుగౌరవ మొందని యపుడుకొల్వఁ
గొలుచుకంటెను మడిదున్నుకొనుటమేలు

ఇదిగో మీ మొహరు. నాకీయుద్యోగమక్కఱలేదు (అనిబుస్సీకాళ్ళవద్దఁ బాఱ వే యుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—సచివాగ్రణీ! తొందరపడకుము గోరుదొరవారి ధోరణి నీతోఁజెప్పితిం గాని నీవు సేయుపని తప్పని యంటినా? నీయిష్టమువచ్చినట్లొనరింపుము

(సైనికులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సైనికు—మహాప్రభూ! చచ్చిపోతిమి

హాయి—ఏమది? ఏమది?

సైని—మహారాజా! తమరంపఁగనేగి సమస్తమును గలయఁజూచుచుండ వారి ప్రదేశ మం దొండు వనంబునఁగొంతసేన హఠాత్తుగ మామీఁదఁబడి నలువదిమందిని హతు లంజేసె, కొంతమందికాయంబులు గాయంబులుగాఁగఁబలాయనులైరి, మిగిలినవా రలమీవార్త మీకుంజెప్పఁబఱతెంచి వచ్చినారము

హాయి—దొరగారూ! చూచితిరిగదా యారాజుసేసినపని? సైనిక నికాయంబుల కాయంబులు గాయంబులుచేయుటయేగాక కొంతమంది ఫరాసులఁ బరాసులఁ జేసె రఁట సైఁచెదరా!

బుస్సీ—ఆపనమెవరిది?

హాయి—బొబ్బిలిరాజుది, సందియమేల? విజయరామరాజిట మఱవద్దని యుండియు న్నాఁడుగదా!

బుస్సీ—అబ్బా! ఎంతపని జరిగినది! నలువదిమందిని జంపించెఁగా! వీనిపొగరడఁ పవలసినదే, ఇఁకజాలిఁదలఁపరాదు,

హాయి—ఎంతక్రూరకార్యమొనరించెనో చూచితిరా?

బుస్సీ—అవును. ఇట్టిదుర్మార్గుని నేమిచేసినను జేయవచ్చును నేమపోవుచున్నాఁడ.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

హాయి—సైనికులారా! సేనాసంగతిఁ గనుఁగొనెద- మీరు శిబిరమునకేగుఁడు.

(సైనికులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

సేవకు—స్వామీ! ఎవ్వరో తమదర్శనంబునకు వచ్చియున్నారు.
హాయి— (కోపముతో) రప్పింపుము.

(దమ్మన్న, వెంకయ్య ప్రవేశించుచున్నారు)

దమ్మన్న—వెంకయ్యా! ధూమ్రాక్ష, విరూపాక్షాది రాక్షస వీరాకృతిగల యీపాశ్చాత్యుండెగాంబోలు హైదరుజంగు? ఔరకనే కన్నులనుండి క్రోధాగ్నికీలావిస్ఫులింగంబులెగయునిట్టి వీనితో నెట్లుపలికి సమాధానంబులం గొననగు?

వెంక—గీ. వీనిఁజూడంగ భయ ముద్భవిల్లుచునికి
యమునితో మాటలాడుట యని దలంతు
వీనితో నాడ నైనను వీఁడుమనల
నేమి సేయు నడుపుదము సామరీతి.

దమ్మన్న—కానిమ్ము. ముందు నేనే మాట్లాడెదను సలామ్ సాహెబ్ సెహార్బాక! బొబ్బిలినుంచివచ్చిన వకీళ్ళము. దమ్మన్న, వెంకయ్య యను పేర్లుగలవారము.

హాయి—మా సేనంజంపించెనుగా మీరాజు? జాగ్రత.

శా. ఏలారాఁడు భవత్ప్రభుండు మదిలో నేమంచు భావించెనో!
జ్వాలోత్తీక్షణ మత్ప్రతాపహుతభుక్చండస్ఫులింగార్భటీ
ఖాలీచేయుచుఁగోటఁ బొమ్మనుచు మీఖామందుతోఁ దెల్పు పో
వేళాకోళమె ఖాన్నిమాలిల హుపేన్వీరాది సంబాధముల్.

దమ్మ—స్వామీ! కొంచెము శాంతింపుఁడు. తమ్మునే దైవముగాఁ దలంచుచు రంగారావుగారు మీ కెట్టియపకారమును జేసినవారుగారు, కోటవదలి వెళ్ళిపొమ్మను టేటి సబబు?

హాయి—ఎట్టిసబబా? కోటవెడలఁగొట్టి చెప్పెదను.

దమ్మ—అంత నేరమేమిచేసినాము? తురుష్కాగ్రణీ! తమదయకుఁ పాత్రులము.

హాయి—మాసైనికులఁజంపుటదేమి దురాగతము? (అని కత్తితో జళిపించుచున్నాఁడు.)

దమ్మ—గీ. ఇట్టిసవి సెన్నఁడును జేసి యెఱుఁగమయ్య
వాదులాడుట మేలె మీపాదమాన
వైరిరా జిట్లుజేసి మావారిపైని
ద్రోసెనోగాని మీకిట్లు-దోఁచెఁదగునె?

మీసైనికుల కంటఁజూడనైన లేదు. మారాజట్టిత్రోవలఁబోవువాఁడుగాఁడు

హాయి—మేమా యట్టితోవలఁ బోవువారము ? (పండ్లుపటపటఁ గొరుకుచున్నాఁడు)

దమ్మ—గీ. నిరపరాధుల మమ్మిట్లు నిందపాలు
సలుపఁగాఁ దగు మీవంటివార లహిత
రాజపలుకులకలుకూని రాయిడించి
పక్షపాతంబు బూనుట పాడియగునె ?

హాయి—మాయాగ్రహము సంగతి నీ కెందుకు ? మాయెడల సంతత యథార్థ్థ యుక్తులుగా ?

దమ్మ—ఉ. రాదొకయింతయైన నపరాధము మీయెడ నాచరింపఁగా
మీదగు దర్శనంబునకు మేకొని రావయియున్న యత్నలిక్
మేదురవైరిభూమిపుఁడు మిమ్ములఁ జేరిన దానఁజేసి కా
దే దురమూవ హిల్లునని దేవరఁజూడఁగ రామి రావుకుక్ ?

కాఁబట్టి మాయందట్టి తక్సీరు మాపుచేసి యెప్పటియట్ల బొబ్బిలిని రంగారావుగారికిఁ గవులు దయచేయింపుఁడు. ఇప్పుడ రంగారావుగారికి మీదర్శనంబునకు రాఁగ బురుపంపెద.

హాయి—ఏమీ ? అట్లయినంగాని రాఁడుగా ? మాఱుమసలి మాతోఁ బోరఁగా ను న్నాఁడు. మాకుఁ దెలిసినది బహార్ బిత్తర్ జల్లీల నెందు నిట్టి రాజునిం జూచియుం డలేదు.

దమ్మ—అట్లుగాదు. మహాప్రభూ !

హాయి—గీ. మేము కోలువ వాియము మీదొరయును
రానవసరంబు లేదు. పోరయమెసంగఁ
బోబిలుపై ల్వెళ్ళి జాగాను బాటలోన
ఖాళిఁ జేయింపుమని చెప్పు ఖండితముగ.

దమ్మ—ఎంతనుడివిన దాఁబట్టిన కుందేటికి మూఁడే కాళ్ళని చెప్పుచున్న నేమనఁగలవా రము. మీయిష్టము వచ్చినట్లొనరింపుము.

హాయి—అట్లే జేసెదము లే.

దమ్మ—మీకిట్టి దురాగ్రహవృత్తి మాయెడల నేల కలుగవలె ? స్వామీ !

హాయి—మీకే వెంకిబుద్ధి యేల ?

దమ్మ—మావల్ల కోరంతయుఁ దప్పులేదు. ఖావర్యా.

హాయి—గీ. భూమిఖామండలము 'మేము పోటులాట
దను నెమాతోడ నిలమక బారులకును !

బుద్ధిహీనవుఁ బోకిళ్ళ బోవఁజనదు
గ్రుడ్డు పిల్లను భ్రమియింపఁగోరినట్లు.

గనుక తక్షణమ బొబ్బిలి విడిచి లేచిపొమ్మని మీరాజుతోఁ జెప్పు. పో.

వెంక—(తనలో) ఏమిది వీఁడు కోట విడిచి లేచిపొమ్మనును ? (ప్రకాశముగా) త
మకీ దురాగ్రహమేల ? రమ్మని తెల్పెదు కొలుఁజూచినఁ దక్షణమే రాజు రానై
యున్నాఁడు

హాయి—రానక్కఱలేదు. లేచిపోవునా లేదా ?

వెంక—గీ రావువారలతో మీకు రావుగలదె
యెప్పుడైనను ? సాహేబ ! యేటికింత
వింత కార్పణ్యమూన ? మే మెంతవార
మయ్య మీరల్క చేసిన నాఁగఁగలమె ?

హాయి—అవును కార్పణ్యమే ?

వెంక—క నడిచితిమే దుష్పథముల
ముడిచితిమే పరధనముల మూర్ఖతతోడన్
విడిచితిమే నయగతులను
గడిచితిమే యాజ్ఞ తతులగంథము మీరన్.
ప్రోలువిడనాడి పొమ్మను టేటి నడువడి తురుష్కాగ్రణీ ?

హాయి—గీ తప్పుగల్గియు మఱుమాటఁ జెప్పఁదగునె ?
రమ్మనంగను రామి పరాసు పార
సీకు లెంతయు ద్రోహవిచింతనులని
చేరిబందరు చెప్పుట ల్జేయుపను లె ?
అన్నిటికంటె నెక్కుడుగ మాసైనికులఁ జంపుటేల ? చూడుమిన్ని లనేమి సేతునో ?
మీవిషయమై యింతయుఁ జాలిఁదలఁపరాదు.

వెంక—క. మీకపకారము గాదటి
మా కుపకారంబుగాని మాన్యవర ! మహా
నీకమును జంపనెఱుఁగము
మీ కేటికిఁ గోప ? మేల మిథ్యావాక్యముల్ ?
ఇటులా మీయాగ్రహకారణంబులు ఎంత తప్పుజేసితిమి ?

హాయి—వట్టి పరిహాసము చేయకుము. జాగ్రత (అని కత్తితో జళిపించుచున్నాఁడు)

వెంక—మీవంటి సాహేబుసుబాలవద్ద శేబాసు గెలుపొంది యుంటిమి. కాలుగావలె నన్నఁ గంటకమే?

హాయి—అట్టివారైన నిట్టి యవ్యక్తులేలయ్యెదరు? అందుకు మీరు దగరు. ఒక్కనిము షమైనను మాపట్టణంబున నుండఁజనదు.

వెంక— క. మీరట్లువాంఛజేసితి
రా రాజును వీడిరండు రభసము మీఱన్
పోరామినేగెదము పాలు
పాఱన్ వశియింత్రుగాని హైదర! వీటన్.

హాయి—మమ్మాజ్ఞపెట్టు దార్ఢ్యముకూడఁ గలదా? నాయిచ్ఛవచ్చినట్లు చేసెద అతని కే యిచ్చి వేసెద. ఏమిసేతువో చూచెదను.

వెంక—“ మీరులేచి పొండి మీవిరోధులను బ్రవేశపెట్టెద” నన్నమాట మీరనరానిది మావంటివారు వినరానిది.

హాయి—మీపౌరుషము తెలియ బోవుచున్నదిగా.

ఉ. చూచెదగాక మద్బలము చూళికలంగొని చెంపవేతలన్
బీఁచమడంచువేళ నికఁ బేలుటమానుము భీతిదక్కయా
నీచుఁడు మాబలంబు గనసేర్చునె బొండముగల్గినంత సం
కోచములేక నేనుఁగును గోడిగమూడెడి దంశమట్టులన్.

వెంక—ఉ. ఎంతబలంబుచేకురిన నెంతటి పౌరుషమున్నఁ గాలమ
త్యంతము చెంతదైనఁ గనఁబోలునె మీబలపౌరుషంబులున్?
దంతి యఖండవిక్రమము దూర్కొనఁ గానఁ జరించుచుండఁగా
నంతమునందుఁ బట్టువడునోఁగడ జాలరిపన్ను తాళ్ళకున్.

హాయి—ఏమూకాయప్రేలాపన? నోరుమూయింతుఁజుమీ నౌకర్. నికాల్.

వెంక—మాప్రాణంబులనైనఁ గోల్పోదుముగాని బొబ్బిలిమాత్రము విడువము. అన్యా యయుద్ధమునకు రాము. న్యాయయుద్ధంబునకు వెఱువము. ఇప్పుడు మీరు రణంబు దప్పదన్న వెనుకదీయము. దైవము వ్రాసిన రీతిగ జరుగఁగలదు. మీతోవాద మెందుకు?

దమ్మ—భూన్‌వర్యా! మేము చెప్పినదానిం దూరమాలోచింపుఁడు. చేయిజారినఁ జే యునది లేదు.

హాయి—అట్టిది మీరే యాలోచించుకొనుడు.

దమ్మ, వెంక—సెలవు గైకొనెదము. సాహెబుగారూ! సలామ్. (అని నిష్క్రమిం చుచున్నారు)

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—బొబ్బిలిరాజు సభ.

రంగా—తమ్ముఁడా! వెంగళ్రాయఁడా! మనమా గోగుం డొరవారివద్దకంపిన బుచ్చె న్నగారురాలేదా?

వెంక—అగ్రజా! ఇదివచ్చె

బుచ్చె—మహాప్రభూ! తమరాకకై నిరీక్షించుచున్నాఁడ

రంగా—మీరేగినపనియేమైనది?

బుచ్చె—మహారాజా! పయనంపై పోవునాటి దినంబునఁ బెద్దాపురంబున విజయరామరా జుంజూచి ముచ్చటించితిని

రంగా—ఏమనిముచ్చటించితివి?

బుచ్చె—గీ. మాటలాడితిఁ బ్రకృతోద్యమంబునరణీ
విముఖుఁడై రాజుగన్పట్టె వెల్లబాటి
మనమున నసూయ యెంతయు మానుకొల్పి
నట్లుగని పెట్టిపోతి నేనలఘుగతిని

రంగా—చూపోపమింజేసియే గాని యిట్టియధర్మంబున కొడిగట్టుకొనుటకుఁ గారణమే మి? అట్టివాఁడు భూతలంబున బాగుపడునె?

గీ. పూసపాట్వ్యసురాన్వయాంభోనిధిబడ
బానలనిభ విజయరామ పార్థివదశ
లపనుఁ డిలఁబరశేత్రాత్రి లయమగుఁగనఁడె
రంగరాయని నిశితశస్త్రాళిఁ గలన?

తరువాత

బుచ్చె—దేవా! తరువాత నచ్చోటు వాసి మునలమూనని చిత్తవృత్తి నరయఁగోరి రా ణ్మహేంద్రవరపురంబుఁ బ్రవేశించి తురుష్క పరాసు దుష్టజనాభ్యంచిత సభాంత రంబున గుడమిళితద్ధూమనిచయపూత్కార నక్తనంతుండును, కాదంబరీ పానావే శ మదాంతనితాంతాగ్రమక్షరుణ కతాళ వదనోదిత గంభీర వాక్నిర్ఘోష పరికంపిత స భ్యాంతరంగుండు నగు హైదరుజంగుం గాంచితి.

రంగా—వానితో ముచ్చటించితివా ?

బుచ్చె—మనకును వారికిని బుత్రజనకభావంబుఁ గల్పించి యనేకభంగుల మనవలనఁ బ్రద ప్యాకించుకైనను లేదని ప్రియవాక్కులఁ బ్రార్థనపూర్వకముగ మనవిచేసితినిగాని

గీ॥ రంగరావిష్టు మముఁజూడ రా నవసర
మెంతయును లేదు మేమయే తెంతుమటకు
నంచుఁ జెప్పెనుగాని యొకించుకైన
సంధిమార్గంబు నోటితో జారదయ్యె

రంగా—అట్లనైనా ? కానిమ్ము తురకిల శౌర్యంబును రావువారి శౌర్యంబును జూచునుగాక తరువాత

బుచ్చె—దేవా! నిజమార్గంబువట్టి కతిపయదివసంబులకు బందరు పట్టణంబునకుం బోయి చిరత్నరత్నసూత్న్యాయతనంబునఁ బేరోలగంబున్న గోరుందొరను జెంగటముచ్చటించుచున్న మద్దాల రెడ్డినాయనిం గాంచితి

రంగా—వారేమనిరి ?

బుచ్చె—గీ॥ వారును మనపక్షముననే వాదమొనరఁ
జేసి బహుభంగులను వారి సేఁతలుగ్గ
డించి యొకలేఖ వ్రాసిపంపించిరటకుఁ
గూర్మిమీఱంగ నిటుచేయఁగూడదనుచు

అమద్రెనాహ్వాయనితో నేనుగూడ నరిగితి

రంగా—ఆహా! నాయందలి వాత్సల్యత గోరుందొరయంతపనిఁజేసెనేమి ? బుచ్చెనా! నావిషయమై యెంతపనిఁజేసితివోయి తరువాత నేమైనది ?

బుచ్చె—వానివెంటఁగొని యెట్టకేలకు ఖాసింకోటఁబ్రవేశించి బుస్సీకిఁజూపింప

" గీ॥ దొానవు దొరలె నీకతనను దొరయఁజేయఁ
దగునె యొగ్గుల ? నావెల్మ ధరణిపతికి
దొరకు దొరకొన దొరలకు దొరలు దొసఁగు
లనుచు హైదరుజా దూలంగనాడె దొరయు "

రంగా—దూలనాడఁడో ? బుస్సీ యింటులో నిరపరాధి. దీనికంతకుఁ గారణమా హైదరు వీఁడు రాకున్నను బుస్సీ యీకొనకున్న నిట్టి కథకవసరమే లేదు గదా. తరువాత.

బుచ్చె—హైదరేమి విరుగుడులఁ గల్పించి వాక్రుచ్చెనోగాని బుస్సీ వానికెదురాడ లేకపోయె

రంగా—ఇదంతయు వీనివలనఁ బుట్టినదేగదా. వాఁడు సౌఖ్యములఁబొందలేఁడు.

గీ. రాజు దుర్బోధనలచేతఁ దాఁ్రదుపారి
యెవరుచెప్పిన వినకుండె, నెట్టిమూర్ఖు ?
తొల్లివినలేదె తురకలు దుష్టవర్త
నులను సామెత వల్కుట ఖులవకీల!

బుచ్చె—అటుతరువాత మఱ్ఱెనాహ్యాయుఁడును గొంతవడి యుచ్చటించెను గాని వినఁ డాయె. ఇంతేందుకు ? యుద్ధంబు కర్తవ్యంబు

రంగా—పాపము నీకు వృథాప్రయాసము గల్పించితినే తురక సంధి పొసఁగనియ్యఁ డని తెలిసియుండియు వెఱ్ఱిపాలైతిని ఎట్లైనను సంధియగుడు భూజనులకు సౌఖ్యము గదా.

గీ మేముమేమును బోరాడ మేదినిగల
ప్రజలకత్యంత మసుఖంబు ప్రాప్తమౌ న
టంచుమది నెంచి సంధిపాటించినాను
గాని వినఁడయ్యెను మొఱకు కఱకు తురక.

బుచ్చె—ఇంతియ నావర్తమానము రాజేంద్రా!

రంగా—వెంకట్రాయఁడా! ఏమి యీతురుష్కాగ్రణి దురాగతము ? ఆబుస్సీ యెట్టి బుద్ధిహీనుఁడో

గీ గొప్పవారనుటే గాని గొప్పదొరలు
మంత్రులాడించు కీలుబొమ్మలు, నిజంబు
నిజపరిజ్ఞాన శూన్యులై నెగడుకతన
వారిమహిమంబు భువి నేతిబీరకాయ.

వెంక—అన్నయ్యగారూ! అది నిజము. ఇంతేల ? యుద్ధంబునకుఁ గాలు దువ్వుచు సంధిమాటలన్నఁ జెవిఁబెట్టక పరిపంధిరాజు దుర్బోధనా క్రోధావేశ పరవశత్వంబున మిన్నుమన్నెఱుంగక యాపరాసు రాయసైనం జీరికింగొనక పైపై రాసెంచుచున్నాఁడు. మనము భయపడుదుమని యెంచెఁగాఁబోలు.

రంగా—బుస్సీ బుద్ధిమంతుఁడనియు స్వతంత్రశక్తియుక్తుండనియు నామది నెంతయునం
తసించితిని గాని హైదర్జంగాభిధేయు పాపిష్ఠ గ్రహావేశ శరీరుండౌట యెఱుంగను.
అట్టిది గాననే గురూపమానుండగు గోరుందొరను నిరాకరించి వాని మాటలఁ బెడ
చెవింబెట్టె

వెంగ—క. ఎవరేవిధమునఁ జెప్పిన
నవునంచును దలను ద్రిప్ప నధిపతిగలుగన్
భువిజనులకెట్లు గల్గును
బ్రవిమల న్యాయంబు దీనిఁ బాటింపఁడొకో

నిట్టినీతి యిక్కాలంబున నేదొరలయందుఁ గలదు. ఇప్పటి యధికారు లంద
ఱిట్టివారే

రంగా—గీ. న్యాయయుద్ధంబుచేకూర నదియులెస్స
వ్యాజహీనంబు కలహంబు ప్రాప్తమాట
యహితరాజందుఁ జేరి యప్రియములాడు
టయునుగూడంగ నెటువారి డాయనగును?

వెంగ—అగ్రజా! అయిన నేమి? అన్యాయయుద్ధంబున రాజనకుఁ బరశు రాముఁడ
గ్నిహోత్రుఁడు శివుఁడు తోడ్పడనిమ్ము మనము యుద్ధముఁ జేయకుందుమే?

రంగా—మాననేల? అట్టియపఖ్యాతి వారినే చెందుఁగాక. కీర్తికామ్యంబులనొందశ
క్యథనంబును దాచుకొందుమే? గాని రాజన్నివిధంబుల నంపన్నుఁడై యున్న
వాఁడు

వెంగ—శా. అన్నా! యుద్ధమటన్న సందియము లేదావంతయున్వారి నం
పన్నాంధత్వము మత్ప్రతాపరవిరుగ్వ్యాప్తిం బటాపంచలై
బిన్నంబొందదె? ఘోరవీరరణభూభాగంబునం జైత్రరా
ట్సాన్నిధ్యంబునకంపనే రిపుల? మత్సామర్థ్యమేపారఁగన్

రంగా—అట్టినందేహ మెంతయునులేదు

వెంగ—కానిమ్ము దైవ మెట్లూహించెనో యట్లు జరుగకమానదు కానజరుగుదాని శో
హాటించుట మనపని. అనుమానించుట వెఱ్ఱి.

రంగా—అవును బాగుగఁజెప్పితివి. మనము దివాణమువారి కడకంపిన వకీళ్ళిద్దఱును
వచ్చియున్నారా మంత్రివరా?

మంత్రి—వచ్చినారు రాజా !

దమ్మన్న—మహాప్రభూ ! వచ్చియున్నాము. తమనందేశమును ఖానుతో వాక్రుచ్చినాము.

రంగా—వాఁడేమనె ?

దమ్మ—వాఁడెంతయు రోషభీషణ నేత్రాగ్నికీలల నేరిసైనను దహించుదీతింగన్పట్టె.

రంగా—వాఁడట్లుంటకుఁగారణమేమి ?

దమ్మ—గీ వారి సైనికులిటకురా వైరమూని
యందుఁగొందఱు యమియుంచిరఁట యితరులఁ
గాయములు గాయములుపడఁ గాంధిశీక
తనువెసంబాఱఁగా మీరుతరిమితిరఁట.

రగా—తమ్ముఁడా ! మంత్రులారా ! నథికులారా ! చూచితిరా ? . ఈదుష్కృతిము
సు మనమెఱుంగముగదా ఇది మాన విరోధి రాజు పన్నినపన్నాగముగాఁ దోఁచుచు
న్నది ఆహా ! ఎంతకార్పణ్యము వహించియున్నాఁడు మనభూమిలో జరిగినది
గాన మనమేచేసినామని తలంచుటకు వీలుగనున్నది కదా

వెంగ—వాఁడెన్నిటిసైనం జేయును మనమొవర్చితిమని వారితోఁజెప్పను. మనమేమిచే
యఁగలము ?

రంగా—వాఁడేమనె ?

దమ్మ—క. అర్థాపేక్షను హైదరు
స్వర్థక్ప్రోత్సాహిడి మనలఁ జనుమనియెనుగా
వ్యర్థాలాపము లేటికి
సార్థకవాహులమె ? పోవఁ జయ్యన నసుజా !

రంగా—మనల బెదరించుటకు నిట్లాడుట వారికి నైజమే.

వెంగ—మనమట్లెంతయుం దలఁపఁగూడదు
శా అన్నా ! యెంతటివెఱ్ఱివాఁడవు. గడీనన్యాయమే వీడిపా
మ్మన్నాఁడాతఁడు ఖానుఁడిష్టు మనలన్ మర్యాదలేకింతయున్
ఖిన్నంబౌగతి నెంచఁగూడదు సుమీ భీమాహవక్రీడచే
వన్నాహంబుదలంచె హైదరెద నిస్సందేహమేపాఱఁగాన్.

రంగా—కోరిన ధనమిత్తుమంటిమి. మనవలవ నపరాధమేమి ? పిల్లల మేకలతోనున్న
మనలను లేచిపొమ్మనుట మాటలా ? అట్టిపని వారేల చేయుమందురు ?

వెంక—క ఉత్తమధార్మికులగు మీ
రిత్తెఱంగున నాచరింప నీకొనరు. కృథా
చిత్తుఁడగు హైదరిత్తఱి
నెత్తెఱంగునఁ బాటిఁజేయు నీధర్మంబుల్

వెంకయ్య—వెంగళార్యుపుగారు సెలవిచ్చినది నిజము మనము వేఱుగాఁ దలఁపఁగూడదు అఖానుండెన్ని మాటలఁ జెప్పిన యుద్ధమను మాటయేగాని సంధిమాట నొక్కటైన నుడువలేదు

వెంక—సోదరా! మీరింకను బెడతోవ నేయున్నారు
మత్తకోకిల వైరిభూపతి దుష్టవాక్తతి బాడబాగ్ని జనింప లోఁ .
బారసీకపు సైన్యకంధియపారమై మనభూమి దు
ర్వారమాగతి ముంపవచ్చెడి రాళ్వవంశ్య భుజాబలో
ద్ధారుణీధరరాజినడ్డము దార్పనక్కరలేదొకో.

రంగా— మనమిప్పుడేమిచేయవలసియున్నది?

వెంక—గీ ఖానుమ్రింగఁగవచ్చు స్వర్భానుపగిది
హైదరుగ్రుఁడై సంగ్రామ మోదమెనఁగ
నున్నవాఁడింకఁ దగుప్రయత్నోత్కరంబు
మెఱయ సిద్ధముగానుంట మేలు మనకు

రంగా—ఎందుకైనను మంచిదే. తమ్ముఁడా! ఆలాగేచేయుదము.

వెంకయ్య—గీ సమరమిఁకమీదఁ దప్పని సరియెగాన
రేకపల్లివనాళిలో కేపకడను
వనజవదనల నభిమానధనల నెల్ల
దాచ మేలగునని యెంచెదను విభుండ.

వెంక—గీ అడవిపాలు సేయుటది యెంతయును గూర
కర్మమెంచ వారుకడనులేని
దుఃఖమాత్మలోన దురటిల్లు మఱికొంత
యట్లు సేతకొప్ప నాత్మలోన.

రంగా—అరి రాజును వెంటఁగొని పరాసులతోఁడు మన పైఁగ్రుమ్మరుసెడ మనము పాఱిపోయి దాగియుండుట మంచిపనియే? మేటిమగంటిమిగల పోటరులనేకులు మన కుండ నిట్టి భయమేల?

గీ. సమరమునఁ బోరి యాసూర్యచంద్రముగ న
ఖండవిజయముఁ బొందుట ఖ్యాతిగాని
గత్వరంబగు ప్రాణముల్ గాచికొనఁగఁ
గాన డాగుట తగవేది ఖ్యాతియగునె?

వెంగ—అన్నయ్యగారూ! బాపురే! బాగుగఁ జెప్పితిరి.

మ. స్ర. వెంగళ్రాయోగ్రదోర్ఘృత్పృథులవిశిఖదుర్వీకరంబాజిషీహ దర్
జంగాభీలాయతీయోచ్చయహృదయనభస్స్వాంతముల్ ఝగ్గగాఁగన్
భ్రమింగన్ రంగప్రభుండున్ త్రిభువనములనిర్నిద్రశుంభత్ప్రతాపా
భంగశ్రీమించఁడే? నాబలము నెఱుఁగవే? చూచుచున్నాఁడఁగాదే?

పాపయ్య—నేనుండ మీకెట్టిసంశయముగలుగఁగూడదు. ఏలనన

గీ. వైరిదుర్వారగాంభీర్యవారివాహ
పంక్తిఁజెల్లాకుచెదరుగాఁబాఱఁదోలు
తాండ్రపాపయ్యకల్పాంతధార్ష్ట్యఝంఝ
యబ్ధులను దాటిమాయమౌనట్లు గాఁగ.

చె వెం—గీ. మున్నురాజాముకోటనుముట్టడింప
బాదుషాయం[illegible]నిని బాఱఁదోలి
జయము చేకొంటిహయిదరుజంగునంగ
ఖ్యాతియేనాఁడు? కరము సంప్రీతి గాని

దమ్మన్న—గీ. గోత్రనాయక! దమ్మనగోత్రభిదుఁడు
గోత్రమరుదండదాఘోరగోత్రమఖిల
యశముబొందంగ నిజశితాస్యశనిధార
శత్రుగోత్రాచలంబులశాత్రవమునఁ
జెండిచెండాడునుద్దండభండనమున

రంగా—మేటిజోదులారా! మీపరాక్రమముల వర్ణింపనలవిగాదు

వెంగ—మీకుమేమందఱముకావలెనా? మీబలంబుమీరెఱుంగరు అనిమొనకుమీరొక్క-
రేగిన రిపుసైన్యములు పంచబంగాళమైపారిపోవే?

రంగ—ఇట్టిదుర్గ మిట్టిసైన్య మిట్టి వీరులుఁ గలుగఁగనాకుభయమేల?

మత్తకోకిల. ప్రాణముండిననేలెదక్ భువిరాజ్యమెల్లనుభోరునన్
ప్రాణమేగిననేలెదక్ దివిరాజ్యమెల్లనుభోరునన్
జాణనైనకుటుంబినౌచునుశాశ్వతంబగుకీర్తిచే
రాణువన్నునుజంతునేలకురంబుచేయగఁబోవుచున్.

వెంగ—సోదరాగ్రణీ! నిజము. చావునకురెండుచావులుగలవా? జయాపజయంబులుదై
వాధీనంబులు వారికెంతబలముండిననేమి?

రంగ—తమ్ముఁడా! సంధియొనగూడునేమోయని యాలోచించుచుంటినిగాని సంగ్రా
మంబునమకూడ వెనుకకడుగిడెదమా?

వెంగ—మీరుచెప్పినదేపౌరుషము.

రంగ—బంధువులారా! మిత్రులారా! మాతోపాటుయుద్ధముచేయ నిష్టమున్నరండు.
లేకున్నమానుఁడు ఏదోయొకవిధముగఁగృతనిశ్చయులరగుఁడు.

వెంగ—రాజా! మీరేసంగ్రామంబున కరుగనొకరింటివద్ద హాయినసుభవించువారలుగ
లరా?

వెంక—అందఱముమీవెంట నరుగుదెంచువారమేరాజేంద్రా

రంగ—మంత్రివరా! అట్లయిన సంగ్రామసన్నద్ధులమైయుండవలయునుగదా! విజయరా
మరాజునకెదురొడ్డగు రాజాంకోటను ముందసంరక్షింపవలసియున్నది ఏమి మీయ
భిప్రాయము?

మంత్రి—నిజమురాజాగ్రణీ! రాజాముకోటబహుబలశాలి యురుబలంబుతో నుండవల
సినస్థలము.

రంగ—ఎవ్వరినటకుఁబంపినబాగగు?

మంత్రి—మనతాండ్రపాపయ్యకంటె సమర్థులెవ్వరు స్వామీ!

రంగ—అవును. పాపయ్యా! మీరువెంటనేచతురంగబలసమన్వితులై చని రాజాఁకోటను
సంరక్షించుచుండుఁడు. ఆకోటపోయిన మనసర్వమునుబోయినదేసుమా.

పాపయ్య—మహాప్రసాదము స్వామీ! పాపయ్యానారసింహామచ్చటఁ గావలియుండఁబెర
జంతువువచ్చి ప్రాణముతోఁ బోవనేర్చునే? ఆకోటపూచీనాయది కాని యిక్కడ
బహు జాగ్రతతోనుండుఁడు. మఱియు

గీ. మిమ్ము విడిచిపోవమంకౌనకున్నది
నాదుడెందమహాహా! నరవరాగ్రణి

దప్పినడచుటయునుదగవుగాదియ్యెడ
నేమిసేయువాఁడ నీశ్వరాజ్ఞ.

రంగా—పాపయ్యా! మాయందుఁగల ప్రేమాతిశయముకొలఁదిని మమ్ము విడనాడుటకునీ మనసొల్లమి నే నెఱుంగుదు ఆపనియైన నాదేగదా!

పాప—అయినను మిము వీడిపోవుటకు నాడెందంబు గడుఁగుందుచున్నది, సామనంబునం గల విచారలహరి వెల్లువయై పాఱుచున్నది నే నేఁ జాల

(అని కంటఁదడి పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

గీ. ఇప్పుడే మమ్ము నెడబాసి నెంచి తెకట
దైవమా! యెంత పాపిష్ఠిజీవినైతిఁ
బ్రాణములతోన రాజును బాయవలసెఁ
జేతనగుదానిఁ జేయలేనైతినింక

రంగా—ఏమియీ వెఱ్ఱి పాపయ్యా! ఎందుకిట్టి సంతాపము ఇప్పుడు నీకుఁగల్గు యమేమి?

శా. రంగారాయ నిశాతఖడ్గ మరివీరారణ్యముం జెండ ను
త్తుంగాఖిలరిపుప్రతాపజలముగ్దుర్వారకల్పానిలా
భంగప్రౌఢిని మత్కరాసి మెఱయన్ బాపయ్య! నీకిప్పు డే
భంగిన్ జేకురునయ్య యాపదలు? సద్భావంబుతో నుండుమా

పాప—చిత్తము మీగంభీరవాక్కులచేఁ గొంత ధైర్యము గల్గుచున్నది ఏక్షణమనసరే పోయి వచ్చెదను. (అని సేనలోఁ గదలిపోవుచున్నాఁడు)

రంగా—మంత్రివర్యా! భూనభోంతరాళంబులు ఘోరుఘోల్లుమొనలిమాచలోసంగినమన నిశానీ నౌబత్తులు బజాయింపుమని నియమింపుము మఱియు మనగడీలంగము చుట్టును దగుసైన్యముల ఘారాయించి గస్తుతిరుగఁ బంపుము బురుజులపై మన శతఘ్నికాసం తెలని గుదురుపఱుపుము. బిరుదుహస్తాదులఁ గొందఱిని రాజామువారిలో గొందఱిని కోటగుమ్మమువద్ద గొందఱిని బురుజుల సన్నిధిని గొందఱిని బురీద్వారంబున నుంచఁబంపుము.

మంత్రి—అట్లనే యొనర్చెదను రాజేంద్రా! (అని పోయి యట్లొనరించి వచ్చుచున్నాఁడు)

రంగా—శూరాగ్రేసరులగు దమ్మన్నప్రభృతి మిత్రవరులారా! మీరందఱును బాహువు
లను పొంగించుకొని [illegible]

దమ్మ—సిద్ధముగనున్నాము స్వామీ.

రంగా—సచివాగ్రణీ! తక్కిన సేనలకు యుద్ధంబు దెలిపి సిద్ధముగనుండఁబంపుము. పరశుపట్టిసముసలకుంతతోమరభిండివాల ముద్గరంబులకుఁ గరకువెట్టింపుము బాణములఁ జికిలీచేయింపుము.

మంత్రి—మహాప్రసాదము భూవరా

రంగా—శా కల్పాంతోద్భవమేఘగర్జితమహాగాఢారవాఖిలమై
కల్పవ్యాకులరోదసీకుహరమై కాష్ఠేభ[illegible]దిర్యనం
కల్పానల్పసమర్థమై భయదమై ఘంటారవాక్రాంతమై
పొల్పొందఁ వినవచ్చెడిన్సచివ! యాభూరిస్వనంబేమొకో

మంత్రి—ఆలకించుచున్నాఁడు (అందఱునద్భుతపడుచున్నారు)

(చారులుప్రవేశించుచున్నారు)

చారు—రాజేంద్రా పరాక్. రాఘువంశ క్షీర పారావార రాకా సుధాకరా! పరాక్. వార్ధిగంభీరా పరాక్. గోపాలకృష్ణ రంగారాయక్షమావల్లభా పరాక్

రంగా—ఏమిరావార్తలు?

చారు—పారసీకసైన్యమపారమైవచ్చుచుండఁగా నేమనియెడుగుచున్నారా?

రంగా—వచ్చినదా? ఎచ్చటనున్నారురా?

చారు—వచ్చినదిస్వామీ ఇచ్చటికిక్రోశద్వయదూరమునున్న కాసారతీరంబున విడిసినారు.

రంగా—మంత్రిపుంగవా! మేనమువిన్న ధ్వనియిదేసుమా. ఏదోయనుకొంటిమి.

మంత్రి—వేతేలగు? వారుయుద్ధముచేయుగట్టితలంపునవచ్చినారు రాజా!

రంగా—చారులారా! వారి సేననోజూచితిరా?

చారు—మాఋవేషంబునంబోయి చూచివచ్చినాముమురాజేంద్రా.

రంగా—అట్టిరా! చారులారా! ఎంతసాటిది?

చారు—దేవా విజయరామరాజు సేన పదునాకండువేలజోదులు.

రంగా—మంత్రివరా! చూచితే! మన సేనకు మూఁడురెట్లదేయున్నది.

మంత్రి—రాజేంద్రా! వీరందఱు సేవకులుగాని సైనికులుగారు సారములేనిది గంపెడేల?

రంగా—చారులారా! బుస్సీసైన్యమెంత.

చారు—రాజాగ్రణీ! ఇన్నూటయేబండ్రుగుఱ్ఱపురౌతులు నాలుగుఫిరంగులు, ఐదువంద అయేబదిష్కంది లా, రాసు మొదలగు తెల్లవారును. బుస్సీసైన్యము మహాప్రభూ!

రంగా—అబ్బా! రిపుసైన్యార్ణవంబుదీర్ణంబై పెల్లుబ్బెడిని. మంత్రి పుంగవా! మనసైన్యమెంత?

మంత్రి—రాజేంద్రా! మనబలము నాలుగువేలు మాత్రమే

రంగా—ఈకొద్దిబలముచే రిపుల నోర్వఁగలమే?

మంత్రి—అదెంతపని? మనలో నొక్కొక్క శూరునికి వారందఱుఁ జాలుదురా?

రంగా—గీ. భారమంతయునిల్పి దైవంబునందె
గెల్చినను గెల్చుచున్నను గెల్పియుండి
యాలమందు నరాతుల నోలమూన
గొనకపోరుటయే లెస్స కొంకులేక.

చారులారా! ఇంకను విశేషములేమి?

చారు—రాజేంద్రా! అచ్చట సేన విడియఁగానే మన నౌబత్ఖానా హైదర్జంగు కర్ణపుటభేదనంబుగావించినది-

రంగా—ఆపైని

చారు—ఆమీఁద హైదరుగ్రుఁడై విలయకాల రుద్రుని పగిది దండతాడిత మృత్యుభుకరణి జగజ్జాలంబులొక్కుమ్మడిఁ గబళింపగమకించు కాళరాత్రివలె లేచి రోషభీషణానల కణంబులు నేత్రంబులఁ జొటపొటలాల రోషంబు గ్రక్కుచుఁ బండ్లు పటపట కొరుకుచు నౌకరుతో నిట్లనె

రంగా—ఏమనెనో చెప్పుము.

చారు—గీ. "రణితభీషణ రోదోంతరాళకంబు
ప్రళయదిష్టాబ్ధి నిర్ఘోషవారకంబు
భీమవీరారి హృద్గ్రంథి భేదకంబు
భీమనాదంబు వినవచ్చెఁ దెలుపఁ గనెచట?" అని

రంగా—నౌకరేమనె?

చారు—మహాప్రభూ! నౌకరు.

గీ. "అయ్యా! సాహేబువర్యా! మీరాలకింపు
నాఘునాఘుత భీమగర్జారవంబు
రణముసాగింప బొబ్బిలి రంగరాయ
ఘనుఁడు మ్రోగించు నౌబత్తునినద" మనియె.

రంగా—ఆప్పైని ఖానుం డెట్లనె.

చారు—రాజేంద్రా! సేవకునితో నిట్లనె "సాహేబు సుబా యిచ్చటకనతిదూరంబున దండు దిగియున్నాఁడు నీవిల్లెంతయును భయంబులేక నౌబత్తును బజాయించుచున్నావు ఈపని మాని వెంటనే కోటవిడిచి లేచిపోయెదవా? లేదా? లేని యెడల తెల్పుదయమున యుద్ధప్రారంభమగునని చెప్పు" మని పంపియున్నాఁడు

రంగా—మంచిది చారులారా! మీరు పోయిరండు (చారులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

(హసనల్లీఖానుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

హస—రాజేంద్రా! సలామ్. మాయేలికగు హైదరంపఁగా వచ్చిన హసనల్లీ యను వాఁడ.

రంగా—మిగులసంతసంబయ్యె ఖానుఁడా! యిట్లుకూర్చుండుము (అని కుర్చీయిచ్చుచున్నాఁడు)

హస—భూమివరా! క్షేమంబే?

రంగా—మీదయచే నింతవఱకు సేమమే.

హస—రాజా! మీవంటి యౌదార్యసద్గుణగరిష్ఠుఁ గలఁడె? మీప్రఖ్యాతి నేము వినుచుంటిమిగదా. అట్లనియెదరేల?

రంగా—మంచిది ఖాన్ వర్యా నీరాకకుఁ గతంబేమి?

హస—భూకాంతా! మీరు మ్రోగింపఁజేయు నౌబత్తు మానిసేయుమని బొబ్బిలివిడిచి లేచిపొమ్మని మీతో మా ఖామందు చెప్పుమనె ఇదియ సందేశము.

రంగా—గీ. పాదుసాగారు మున్ను మా పౌరుషమ్ము
మెచ్చియిచ్చెను నౌబత్తు మేలవింప
దొంగతనముగ మ్రోగించుదుమె యిటాఁడఁ
దగునె నాగుమటంచిరు ధర్మమెఱియ?

ఇంతేగాక బలవంతముగ నితరులందరిమి యీసొలంబుఁ బట్టుకొనియుంటిమా? మా తాతముత్తాతలు మొదలీస్థలంబున బంధుమిత్రకళత్రంబులతోఁ గాపురముఁ జేయుచుంటిమిగాని నిన్న నేఁడువచ్చినారమా? వెళ్ళిపొమ్మను టేటి న్యాయము?

హస—గీ. నిజమరి వినఁగాని యీటుల నిజమరి యవు
నెటుల విననేర్తు హైదరు చటులదురుప

దేశమును బొంది యీనుండె దేశకునకు
దేశరూపంబు వోనాడి దేశమెల్ల

రాజు—ఖానువర్యా! వానిమాటలు విని యిట్లనుట తగునా?

హస—మాసైన్యములో ముప్పదిమందిని జంపితివని మిగుల రోషావేశపరవశుండై యున్నాడు అదేమి?

రంగా—నిజము దైవమెఱుఁగు నీవెట్లనుకొన్నను సరే. అసంగతి నేనెఱుంగను

హస—రాజా! అట్లే కావచ్చును. సముద్రమేఖలాపరీత భూమికధిపతియయ్యును దురకబిడ్డఁడయ్యును నీవైరిరాజు కొండెములు విని నిప్పుద్రొక్కిన క్రోఁతివలె మండిపడుచున్నాఁడు. నేనేమిచెప్పినను వినఁడు.

రంగా—పంద్రెండులక్షల శుభ్రములు లంచము గొని కాకిని గొట్టి గెద్దకు వేయుట మంచిదియే?

హస—రాజా! ఆతురక యట్లుచేసెదనని కత్తిముట్టి సమయంగొనగ్రైనఁట ఎట్లు మానును?

రంగా—గీ మమ్ము యుద్ధమందు మార్కొని జయమొంది
పురముచేకొనంగఁబోలుఁ గాని
తరమె పోరకుండఁ బురమును జేకొన
హరునికైన గోత్రహరునికైన?

హస—అదిన్యాయమే రాజేంద్రా! వలదని మేమెంతజెప్పినను వినఁడు

రంగా—పోనిమ్ము. వినకున్ననేమి? నలువదివేల సేన వారది నాలుగువేలు నాది చూతువుగాని బలాబలంబులు పౌరుషాపౌరుషంబులు

హస—రాజా! నామాట వినుము. ఎట్లైనను వారు దివాణమువారు మీరుజమీదారులు. అధికారము వారిది. అహంకారము మీది. ఈపట్ల నామనవి వినఁదగు.

రంగా—అట్లంటివేని.

క. ఆరాజును నన్నిప్పుడు
పోరామి తొడనర్పనిమ్ము పోడిమి మిగులన్
మారాజ్యము మాకొనఁగుము
మీరట్లానరింత మాకు మేలొదవుఁగదా.

హస—అది నిజమే. అట్లేకొను నాథుఁడేఁడీ?

రంగా—అట్లుగాదేని!

గీ. జనులకెల్ల నీతి సత్యమాడుటగాని
తురకదొరలనీతి దుడ్డెగాన
కొనుము వలయునంత కూర్పుము నాకిల
విజయరామరాజు వీడు ఖాన!

ఖాన—ఇంతెందుకు వాఁడట్టి నీతుల వినువాఁడుగాఁడు. నీవు వినినను వినకున్నను నేను జెప్పవలసినదానింజెప్పెద తురకననుకొంటివే జాతిందురకనుగాని మీరనుకొన్నట్లుగాదు పలువర్ణంబుల తెఱంగెఱుంగుదు. దయాసత్యశౌచంబుల హిందువులంబోలినవారు లేరు అందులో బ్రాహ్మణు లగ్రగణ్యులు.

రంగా—చెప్పుము ఖాన్‌వర్యా వినెదఁగాక

ఖాన—దండకము:—శ్రీరస్తు శ్రీరామ వంశాగ్రణీ! రంగరాయక్షమావల్లభా! సావధానుండవై విందువంచెంతయున్నప్పుడెన్ వైకదుర్యోధనుచేఁ దండ్రిపంపంగ శ్రీరామచంద్రుండరణ్యస్థలింబెక్కుకాలంబు కష్టంబులన్బొందఁడే? ధార్తరాష్ట్రుండు గెల్పింప నిక్కట్టులన్ బెక్కులంబొందఁడే ధర్మసూనుండు ఘోరాటవిందమ్ములంగూడి? యయ్యో! నలుండుగ్ర కాంతారసీమన్ బ్రియంబాసి దుర్భాధలంజెందఁడే? గాధిసూనుండువెట్టన్ హరిశ్చంద్రభూపాలకుండొందఁడే చెట్టలన్? భూమిలోనెంతవారైన దుష్కాలమానన్నమా వేళఁ గష్టంబులం బొందఁగాలేడె? తర్వాత సౌఖ్యంబులంజెందరే మంచిరోజుల్సమీపింప? నారీతినే రాజచంద్రుండ! యీదుష్టుఁడౌ మున్షమాన్ ఖానుతోఁ బోరఁగా రాదు. ధర్మంబుశూన్యంబు నీతెన్నఁగాసున్న యేమంచుభావించితో ముస్లమాన్పి జవంభూతులన్? బ్రాహ్మణద్వేషమే ధర్మమన్యాంగనాసక్తియే యాత్మసంశుద్ధి యన్యాయమే నిష్ఠ దుర్వర్తనంబే తపం బెంచఁగా క్షోభమే నిత్య కర్మంబు పద్ధార్మికవ్రాతమున్నస్తిపాల్జేయుటే నద్వ్రతం బిష్టదైవస్తుతుల్ దుష్టభాషల్ గనన్ మ్లేచ్ఛగోత్రోద్భవశ్రేణికిన్ వారిలో ఖ్యాతిఁగన్నట్టి దుర్మార్గుఁడీమంత్రి యాదుష్టతోఁబోరుటల్మాను టేయుక్తమా విత్తమిన్ బొబ్బిలిన్వీడి యుండేనిఁ గాలంబు నంప్రాప్తమౌదాఁక నుంటే కడున్ శ్రేయమౌమీఁద మీయిష్టమౌనట్లు రాజ్యంబుసర్వంబు మీదౌను నిక్కంబు నామాటపాటింపుమీవట్లు రాజన్యచంద్రా! యశస్సాంద్ర! రంగాద్రిపేంద్రా! జయమ్.

రంగా—ఆహా! ఎట్టి సలహా జెప్పితివి? అరాతిభూపతి స్వైదురంబున కరుదెంచుచుండ నన్నడపులఁ బ్రాణంబులు దాచుకొనుమనుచున్నావా? ఇంతకంటె రావు వారికి దుష్కీర్తి కలదా?

హస—అట్లైన మీయిష్టమట్ల యొనరింపుఁడు.

రంగా—క. ఇంతిమ్మని చెప్పిన ధన
మంతయు నీఁగలము విడువ మావాసభువీ
డంతకుని పురము జేరు ట
దెంతయు మేల్మాకు బిరుదు నీఁగుటకంటెన్

పోనిమ్ము క్రీస్తుశకమునందు బదునేడువందల యేఁబదియేడవ సంవత్సరమున జనవరి నెల నిరువదిమూఁడవదియగు నీదివసంబ నాయాయుష్కాలంబునకుఁదుది రోజని యనుకొనియెద అర్థమెంతైననిత్తు నక్కఱలేకున్నఁ బ్రాణముల విడుచువారమే కాని యిట్టిపౌరుష హీనంబులగు పనులొనర్చువారముగామని చెప్పుము ఇంత కంటె నేననవలసినదిలేదు.

హస—అట్లయిన రేపుదయముననే యుద్ధము ప్రారంభమగునని హైదరు మీతోఁజెప్పమనె తయారుగనుండుము రాజా!

రంగా—మంచిది హసనల్లీఖానుఁడా! మేమీరోజుననే నౌబత్తును మ్రోగింపఁజేయించుచుంటిమిగదా!

హస—రాజేంద్రా నేనుబోయివచ్చెదను.

రంగా—మంచిది పోయిరమ్ము.

(హసనల్లీ నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మంత్రివరా! వింటివిగదా? రేపుదయమున నేయుద్ధమారంభమగునని హసనల్లీచెప్పిపోయె మనమును దయారుగనుండవలెను సమస్తమును సిద్ధముగనుండెనా?

మంత్రి—సర్వసిద్ధముగ నున్నది రాజా!

రంగా—అట్లయిన నేనుముందుగ సంగరంబునకేగెద మీరందఱును వేఁకువలేచిపోయి బురుజుల సంరక్షించుచుండుఁడు

మంత్రి—ఆయేర్పాటంతయును జేసెదను స్వామీ!

రంగా—ఇప్పుడేబొబ్బిలిరాజ్యమున వెంగళ్రాయనికిఁ బట్టముగట్టి యుద్ధంబునకుఁ బో యెదను సచివా! సమస్తమంగళ ద్రవ్యంబులఁదెప్పింపుము!

మంత్రి—జాగ్రత చేసెదను రాజేంద్రా! (అని సమస్తమును దెప్పించుచున్నాఁడు)

రంగా—వెంగళ్రాయని సింహాసనంబునందునిచి.

గీ ధరణి నేలెద వాచంద్రతారకముగ
రిపులనోరిచి తమ్ముడా! విపులకీర్తి
నందుఁగాపుత రావువంశాంబురాశి
నీదురాజత్వమహిమచే నిక్కువముగ.

(అని యాశీర్వదించి యక్షతలఁ జల్లుచున్నాఁడు)

వెంగ—(కన్నులనీరునిండ) అన్నగారూ! మీరిట్లేలచేసితిరి?

గీ అన్న నీవిట్లు చేయుట యిదియమంగ
శముగఁదోఁచెడి నాకిట్టిసమయమునకు
నీదుపజ్జనెచనుదెంతు నేనుగాని
రాజటంచును నన్వీడరాదుసుమ్ము.

రంగా—తమ్ముఁడా! రాజుసంగరంబున కరుగుతఱి సింహాసనంబున నేరినైన నుని పోవలె అట్టిదరాజ్యనీతి గనుక నిట్టులఁజేసినాఁడఁ గానిసంగ్రామ రంగంబు భంగంబునకు మదిఁగలంగి కాదసుమీ

వెంగ—అట్లయిన సరే (అని కన్నీరు దుడుచుకొనుచున్నాఁడు)

రంగా—సేవకా! చినరంగారావు నిటుల నెత్తుకొని రమ్ము

సేవకు—చిత్తము స్వామీ (అని పోయి తీసికొనివచ్చుచున్నాఁడు)

రంగా—(పిల్లవాని నెత్తుకొని) తమ్ముఁడా వెంగళ్రాయఁడా! ఈపిల్లవానిని సం-నము సేయుచున్నవాఁడ. వీనిని నీయన్నగా భావింపుము.

వెంగ—దుఃఖమాపుకొనలేక దుఃఖించుచు

గీ అన్నగారని యాపిన్నయన్ననెంచ
నేల యన్నయ్య! నీకేమి యెగ్గుగలుగు
యుద్ధమందున? నట్లైన నుర్వియేల?
రాజ్యమేలయ్య? నాకిట్టి ప్రాణమేల?

రంగా—తమ్ముఁడా! సంగరంబున జయాపజయంబులు దైవాధీనంబులు గదా. ఎ
వచ్చి యెటుబోవునో! గనుక యిట్లుచేసితి. విరుద్ధమేమి? అని

(వెంగళ్రాయనిపై మంగళాక్షతలఁ జల్లుచున్నాఁడు)
మంత్రివరా ! నే నిదే యుద్ధమునకుఁ బోవుచున్నాఁడ.
(రంగారావుపై దేవతలు పుష్పవృష్టి గురియుచున్నారు)
ఆకాశవాణి— (శభాస్ భూమియందు రంగారావే వీరుఁడు. జగద్విఖ్యాతిం కీర్తిఁ బడయును గాఁత)
రంగా— బ్రాహ్మణుల కనేక దానంబులఁజేయుచున్నాఁడు
(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీ రంగారాయకదన సమవాకారము.

తృతీయాంకము.

విష్కంభము

(నాగోజీరావు లక్ష్మన్న ప్రవేశించుచున్నారు,)

నాగో—లక్ష్మన్నగారూ! వింటిరా రాత్రిసమాచారము? హసనల్లీఖానుఁడు రంగారావు సన్నిధానంబున కేగి తనమాటలయందు నమ్మకముపుట్టించి తనపంపుఁజేయింప నెంచి యసంగతంబగు నాత్మీయ కులదూషణంబు నరాతి కులభూషణంబును గావించి నిజముట్టిపడునట్లునటించి పోర్లీవ్వడియేగుమని యనేకవిధంబులవాక్రువ్వ నారాజు కోట వదలనని నౌబత్తు మాననని యన్యాయంబుగఁ బైనెత్తివచ్చినఁ బ్రాణములైనఁ గోల్పోవ నిశ్చయించుకొన్నారమని వర్తమానమంపఁగ హైదరుగ్రుఁడై విలయకాల దహనునిభంగి మండిపడుచు వారినీక్షణమునఁ బోర్లుబైల్వెళ్ళఁగొట్టెదనని గగ్గోలు చేయుచుండఁగా నెంతధైర్యశాలియోగాని మన హసనల్లీయెదుర్కొని హైదరుతో "ఇట్లునీతిలేక మాట్లాడుట న్యాయంబుగాదు అడిగినంతపైకంబీయమని యనిరా? రావువారు దివాణముపై నయముదప్పి ప్రవర్తించిరా? రాజు దుర్బోధనచే మీరిట్టిదుర్ణయమునకొడిగట్టికొనుట న్యాయంబుగాదు. రావువారభిమానధనులు శౌర్యాన్వితులు ఆపైని నిరపరాధులు వారిపై నిష్కారణము దండెత్తుటలధికార మదోన్మత్తతావిశేషములు గాని వేఱుగావు తప్పులేనివారిపైఁదప్పు సంఘటించి సమరంబు చేయనెంచితిరి. వారెందఱిని మట్టుబెట్టెదరో యోచింపుఁడు. తాతలనాటినుండి గ్రామము వదలక కనిపెట్టుకొని శిశుబాలవృద్ధులతోఁ గాపురమున్న వారి కొంపలకగ్గిముట్టింప నెంచితిరిగదా! ఆపైని ఖుదా మిమ్మెట్లు చేయనున్నాఁడో? ఎదిఁ చావును దమచావు నెఱుంగక పోరు రావువారల నెదుర్కొను వెట్టులుగలరా; ఆయుస్సీ యెట్లీకొనె ఇప్పుడైన ధర్మంబుదప్పక నడచుట మంచిది. అడిగినంతధనమ నిత్తుమనుచుండ వారిని జంపనుంకించుట మిక్కిలి పాపకృత్యము. ఆపాపము మనలఁ గట్టికుడుపకపోదు. న్యాయము చెప్పితిని. మీరేమి చేసినను సరే యని యనేక విధంబుల నధికారియని యింతయునందేహింపక మిగుల ధైర్యముతో వాక్రువ్వ వాఁడలిగి ఖానునిమాటలు లక్ష్యముచేయక వానిం జేయునదేమియు లే

బుస్సీతో రహస్యమున ముచ్చటించి బొబ్బిలిరాజుపైఁ గొండెములు నూరిపోసి యె ట్టకేలకు యుద్ధమునకు సెలవిచ్చునట్లు చేసె బుస్సీయు నుదయముననే సమరం బునకుఁగడంగుఁడని యాజ్ఞయొసఁగె. ఇదియనమాచారము మనమును యుద్ధన న్నద్ధులమై పోవలెను పద సమస్తము దైవాధీనముగాని మనవలన నయ్యేదు నదేమియులేదు కానిమ్మెట్లుజరుగునో చూతము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము :—యుద్ధరంగము

(ఉదయముననే యిరువాగు సేనలు నెదురుగ దారొక్కనఁగా)

హైదర—లాసూ! మీసైన్యముతోఁ బోయి బురుజుల స్వాధీనము చేసికొనుము వీర భటులారా! మీధైర్యంబులఁజూపుటకిదే సమయము.

భటు—ఖాన్ వర్యా! మాకు రంగారావన నెంతటివాఁడు? ఇదేపోవుచున్నాము.

రంగా—వెంగళ్రాయఁడా! మీరందఱెచ్చటనున్నారు?

వెంగ—మహాప్రభూ! మేము తక్కిన మూఁడు బురుజులమీఁద నున్నారము కొంత మంది కోటక్రింద సమరంబునకుఁ దూగియున్నారు.

రంగా—మంచిది జాగ్రతగ నుండుఁడు.

(రణభేరి మ్రోగుచున్నది యుద్ధమారంభించుట ఘంటానాదముప్రవర్తించుచున్నది)

(రంగారావు లాడూఖానుల యుద్ధము)

లాడూ—ఓరీ! మాతో నేలబోరెదవురా? ప్రాణములపై యాశలేదా? నీవా మ మ్ములను గెల్చువాఁడవు?

రంగా—శా. ఓరీ మూఢుఁడ! క్రూరచిత్త! విను జన్యోర్వీస్థలిన్ బోరి నీ
దారాపుత్రులు శోకమంద మడియందిర్పించుచున్నావు రం
గారాయోగ్ర నిశాతమార్గణ భుజంగంబేర్చి యుగ్రాకృతిన్
గోరల్గోరుచునున్న దిప్పుడిటగో గ్రోలున్ భవత్ప్రాణముల్.

లాడు—వట్టిదంభములనేల పేలెదవురా? చూతువుగాని నాశక్తి.

(అని తుపాకీ కాల్చుచున్నాఁడు)

రంగా—తప్పించుకొని వానిపైబాణవృష్టిఁ గురియించుచున్నాఁడు.

(లాడూ మృతి. పారసీక సేనాకలకలము)

సైన్ని—(హైదరు వద్దకిఁబోయి) మహాప్రభూ! మన లాడూఖానుండు రంగరాయని

నిశితబాణపరంపరల కోర్వఁజాలక కాలధర్మంబునొందె. తత్సైనికనికాయంబును గాందిశీకులై పాఱిరి ఏమిసెలవు ?

హైద—గీ. ఊడెఁగాలాడు! రంగరాయోగ్రనిహతి
లాసూ! నీవేగి తత్క్షణంబ రిపులనోర్చి విజయంబుఁ జేకూర్పుము.
నీవుగలుగఁగ నాకిల నిర్భయంబు
మున్ను జరిగినయుద్ధములలో నీవలననేకదా మాకుజయంబు చేకూరె.
రంగరావెంత నీకుసంగ్రామ సీమ
జయముగైకొనిరమ్ము నీజవముమెఱయ

లాసూ—అదెంతపని ? స్వామీ ! చూడుము నాబలము. (అనిపోవుట)

(రంగరాయ లాసూఖానుల యుద్ధము)

లాసూ—గీ లాడుఁజంపితి నంచు నీవాడఁబౌరు
షంబె? నన్గెల్వు మింక నీశక్తితెలియు

రంగా—గంతుగొనియెదు నాకాండ కాండములను
నిల్చిపోరుము నాతోడ నిముష మిచట

లాసూ—ఓరిరాజన్యాధమా ! ఏమి డంబములురా ! ఏదీ ! నిలువఁబడితి. చూపుము నీశక్తి ?

రంగా—ఓరీ పారసీకాధమా ! నీకుఁ గాలావసానంబగుటనే నాతోయుద్ధంబు సంభవమైనది. ఇదెకాచుకొనుము (అని బాణమును వదలుచున్నాఁడు)

లాసూ—సైనికులారా ! బురుజెక్కుఁడు ఎక్కుఁడు. ఇదేసమయము పైనుంచి యీ రాజాధముఁ డపరిమిత కాండములనేయుచున్నాఁడు ఎక్కినంగాని వీనిమట్టుపెట్టఁజాలము.

సైనికు—ఎక్కుచున్నాము. ఎక్కుచున్నాము (అని యెగఁబ్రాకుచున్నారు)

(రంగారావు బాణములచేఁ గొందఱు నేలఁ గూలుచున్నారు)

లాసూ! ఎక్కడనున్నావు ? నీవెక్కవేమి ?

లాసూ—ఇదే నేనును వచ్చుచున్నాఁడ (అని సైనికుని భుజములపైఁ గాల్నిడి యెక్కుచు రంగారావు బాణహతిచే నేలఁగూలుచున్నాఁడు)

సైని—(హాహాకారంబులు సెలంగ హాయిదరుంజేరి)
సాహేబా ! సైన్యమంతయు నంతంబునొందె, లాసు గతాసుండయ్యె. ఇంకేమి

ుయుదుమయ్యా ?

ు—ఓహెూ ముకురల్లీఖాన్ ! సిద్దిబిలాల్ ! జానుఖాన్ ! హసనల్లీ ఖాన్ !
ఏలచూచెదరు ? లాడూలాసులను మట్టుపెట్టి రంగారాయుకు మిగిలియున్నాఁడఁట
తత్క్షణమ మీరేగి యాశూరుని బరిమార్చిరండు

ు—తమసెలవుకొఱకు నిరీక్షించుచుంటిమిగాని యిదెంతపని ?

(అని రంగారాయునెదుర్కొనుచున్నాఁడు)

గా—గీ ఔర ! నెయ్యుర లాడుఖానాళిఁగూడఁ
బోవనున్నాఁడవే ? భళీ ! నీవస్నేహి
తుండ వన్నఁబో ని స్తురదుర మదీయ
యాజవంజవ బాణౌఘ మనుచు నటకు

ఇదేమదీయాశుగము ప్రవర్తిల్లెడిని (అని వదలుచున్నాఁడు)

ముకు—లాడూలాసూలనుకొంటివేమో కాదు సుమా నేను ముకురల్లీఖానును జాగ్రత.

(అనియొక తుపాకీని గాల్చుచున్నాఁడు)

రంగా—(తప్పించుకొని మూఁడుబాణముల నేయుచున్నాఁడు)

ముకు—బిలాల్ ! రా జానూ ! ఎక్కడవేమి ? హసనల్లీ ! చూచెదవేల ?

జానూ—ఎక్కుచున్నాము గాని
క పైనుండి దేహమెఱియఁగఁ
గోణంబుననిల్చి రాజు కోపోద్దీప్తిన్
బాణానలంబు గురియఁగఁ
బ్రాణంబులఁ జిక్కఁబట్టి ప్రాకఁగ నెట్లా ?

కానీ ! ఏమానో ఎక్కివచ్చుచున్నాము.

రంగ—ఉగ్రుఁడై (తనలో) ఆహా ! వీరు బురుజులపై కెక్కుచున్నారు.

శా. ఓరీ ! మిమ్ములనెక్కనిత్తునె ? గడీ నోహెూ ! యముంజేరి మీ
వీరాలాపములుగ్గడించి వరము ల్వే పొందిరం డిమ్ములన్

(అనుచు నిస్త్రింశత్రయమూకొని వారివెడందయురంబులపై గురికొనియేయ నేలఁ
గూలుచు)

బిలాల్—ఓరంగావనిభర్త ! చంపితివె మమ్ముగ్రాశుగౌఘంబుచే
దారాపుత్రులకేమిదిక్కిఁక ఖుదా ! ధాత్రేయి నల్లానవీ.

(అని ప్రాణములు వదలుచున్నాఁడు. ఈకేకలువిని సైనికులొక్కుమ్మడిఁ దెగువఁ దెచ్చుకొని పైకెగఁ బ్రాకుచున్నారు)

బుస్సీ—యోధవీరులారా! ఘటికాద్వితయంబు కాలంబు సమరంబు చాలింపుఁడు.

(అందఱు నాయుధములు నేలవైచి శ్రమలఁ దీర్చుకొనుచున్నారు)

రంగా—(తొందరతో) ఆహా! నలుమొగంబులం దురకలు దండోపతండంబులుగ నెగఁబ్రాకి పైకెక్కుచున్నారు. అదె కొంతసైన్యమిదివఱకె యెక్కివచ్చె. ఓహో వెంకయ్యగారూ! వెంగళ్రాయఁడా! దమ్మన్నగారూ! ఎక్కడనున్నారు? వేగ యిటురండు.

వెంక—చిత్తమేమి సెలవు? అందఱమిక్కడనే యున్నాము

రంగ—వీరు లగ్గలకెగఁబ్రాకిరి. వీరినాంచుట శక్యముగాఁ గన్పించుటలేదు అందఱు నెక్కిరా కోటఁదీసికొన్నవారే కోటపోయెనా వైరిరాజు దుర్వృత్తివల్లనైననేమి మఱేకారణమువల్లనైననేమి స్త్రీల నమానుషపఱతురు. గనుక

గీ ప్రాణములకంటె నెక్కుడుపౌరుషంబు
గాన శుద్ధాంతకాంతల మానుషమ్ము
నిల్పఁగాసాధనంబిరు నేర్పుమీఱఁ
జెప్పఁడిప్పుడలేకున్నఁ జేటుబుట్టు.

వెంగ—అన్నా! మునుమున్న వారియభిప్రాయంబెఱింగి తదనుకూలముగఁ బ్రవర్తిల్లుట మనకావశ్యకమైయుండ నిప్పుడాలోచనకేమున్నది.

గీ. సంభవించెనుమనలకు సంఘమరణ
కాలమిప్పుడు శంకింప నేలయన్న!

రంగ—సత్యమదితమ్ముఁడా! యింక సంశయింప
నేల కృత నిశ్చయుఁడనైతి నింక నేను.

చెలికాని వెంకయ్యా! కోటబురుజులపై వేనవేలు యవనులు పారసీకులెక్కి నాదిక్కున కదెవచ్చుచున్నారటు జూడుము. మనము యుద్ధము తిరిగి ప్రారంభము సేయునంతలో వీరందఱును పైకివచ్చెదరు గాన నీవుతక్షణంబేగి శుద్ధాంతకాంతల సబంధు మిత్రంబుగ శిశుబాలవృద్ధులతోఁ గరవాల నికృత్త కంఠల నొనర్చి వేగ రమ్ము. ఆలోచించిన ప్రయోజనము లేదు. త్వరగాఁబొమ్ము ఆలోచింపకుము.

వెంక—కత్తిదీసికొని పరుగెత్తుచున్న సమయంబున నైశ్యభూమి కంపించుచున్నది. తారలు దుల్లి నేలవ్రాలుచున్నవి. (తనలో) ఆహా! దైవమా! ఎట్టిపాపిష్ఠ జన్మ మెత్తితిని? ఎట్టిపాపకృత్యము నావంతు జేసితివి? పుణ్యక్షేత్రంబున నెట్టి దుష్కృతం బొనర్చితినో గదా! కేవలము కటికివానిపనికంటె నెక్కుడు పాపకార్య ము నర్పవలసి వచ్చినదే? ఇట్టిపనికి యుగ్మగంబులఁ దగినవారు లేక నన్నారసితివా?

శా. ఆహా! దైవమ! కొట్లుచంపుదునా నెనంతఃపురస్త్రీలతతిన్
భావసిన్ హరిణాంక బింబముఖులన్ బద్మాక్షులన్ బాపము
త్సాహంబెంతయు సీఱనుండు నడపోత వ్రాతి యుంబోలె న
న్నాహాంబందున నందువారికెటులన్ గీడెంతయే నక్కటా!

గీ. ఆడువారిని జంపుట కూడదంచుఁ
దెలిసి యొసకృతి [illegible] జేయవలసె నాకు.
ఇట్టిపాపి [illegible] నెలఁతు గొఱతె
ఎక్కడ [illegible] జాతియందు
ఇందుపై [illegible] యీ బాహువులన్ [illegible] గుండున
(అని తెగకోట్ల [illegible] బోవుచున్నాఁడు)

కంచుకి—(చెవి [illegible] కొని) [illegible] విలదు [illegible] (అని [illegible])

వెంక—ఛీ! [illegible] తాడియు [illegible] వరుగదలని [illegible] చేయివచ్చు [illegible] దైవమా!

ఉ. ఎంతటివా [illegible] వెనను ఓడిరె దైవమ! నీకు చేయ [illegible]
వింటి [illegible] యుగ్మగంబున దివిన్ భువి [illegible]
మార్గము మెచ్చవచ్చు నను [illegible] లేని చెల్మి స్త్రీ
బొంతులఁ గొట్టుకొయపడి దు[illegible] చేయ నెం [illegible]

అనుచుఁ పరుగెత్తి దూరమున మల్లమ్మాదేవిం [illegible]

ఉ. మల్లమదేవి! సర్వజనమాన్య చరిత్రి! [illegible] సాధ్వి! [illegible]
పల్లవితాంగి! దీనజన పాలక కల్పకవల్లి! [illegible]
మల్లని చూపుచూచు విలసత్కృ [illegible] సతల్లి! నీక యు
ద్దల్లి! పొనంగుటట్టి దురవస్థ యిదెక్కడి కర్మము క్కటా!

(అని గోలుగోలున నేడ్చుచు వెంకన్న మల్లమ్మాదేవి జెంపకరుగుచున్నాఁడు)

రంగము — రాణివాసము

(మల్లమ్మాదేవి కూర్చుండియుండఁగా వెంకయ్యయేడ్చుచుఁబ్రవేశించుచున్నాఁడు)

*మల్లమ్మ — వెంకయ్యా! నీవువచ్చినసంగని నాకుఁదెలిసినది చెడువార్తలు చెవినిబడక ము
డఁగనే నీకర్తి నాచేరికొక్కసారి యిమ్ము (అని లాగికొని చెంతనున్నదా
దిం జూచి) దాయీ! నీవీపిల్లవానిం గొనిపోయి సామర్లకోటలోఁ బినతల్లివద్ద దిగ
విడిచి రమ్ము (పిల్లవానింజూచి)

హా ముద్దులకుమారా! చిన్ననాటినుండి యింతవఱకు నాచనుబాలఁ బెరిగితివి ఇంక ని
కుఁ బాలియ్యనోచనైతినా తండ్రీ? నీజనకుండు రణరంగంబునంగల్గిన యధైర్యముచే
త శుద్ధాంతకాంతావ్రజంబు నాబాలగోపాలమ్మును జంపుమని యిదే పంపియున్నా
డు అమానుషముకంటె నిదేమించిది కాని

శా॥ కిట్టా! ముద్దులపట్టి! చెట్టు చెడుగుల్గానంగలేకున్నని
న్నెట్టీ పట్టునడింగిపోనెంచుసు " నీ చేరికన్ ? ఇంకెవ్వ రి
క్కట్టుల్ ద్రోయుదు? రేమిసేయుదు? నిదేకర్మంబొ నీపాలికిన్
బుట్టెన్ గైకముకంటికంతబరువైపోతే కుమారోత్తమా?

ఇంకను యువరాజ్య పట్టాభిషేకముఁ బొందెదవు బొబ్బిలినేలెదవనుకొంటింగా
దాదికినొప్పగించి ప్రాణముల దక్కించుకొనెదనని యనుకొనలేదు హా పుత్రా! సౌభాగ్యరాశీ!

ఉ॥ తెక్కలురావు ఆకలినెంటింగెడివాఁడవుగావు. మిక్కిలిన్
బొక్కెదు తల్లియొక్క చణమున్గనిపించినప్లు బిడ్డ! యిం
కొక్కెడఁబాలుద్రావ, వెటులుండెద, వెవ్వరు పెంచువారు, ని
న్నక్కట దిక్కుమాలిన దురాగతుఁజేసెనె? దైవమిత్తఱిన్

హా ముద్దులకుమారా! తల్లిలేక యెంతయేడ్చెదవో పాలులేక యెంతపొగిలెదవో హా
కుమారా! ఈశ్వరుఁడు నీయెడల నెంతదారుణము వహించెనురా! కన్నబిడ్డా! చిన్ని
పుత్రా! చినరంగరాయా!

ఉ॥ చిన్నికుమార! వెల్మకులశేఖర! యోచినరంగరాయ! మా
యన్న! యనుంగుఁగుఱ్ఱ! లసదానన నిర్జితచంద్రబింబ! వి

* The Ghosha of Mallamma Devi should strictly be observed by placing a screen in front of her so that her person alone may not be seen by the audience.